

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра економічної та соціальної географії

Семенюк Роман Іванович

**ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ БЕРЕСТЕЧКІВСЬКОЇ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ**

Спеціальність: 106 Географія

Освітньо-професійна програма: Регіональний розвиток і просторове
планування

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

Потапова Алла Геннадіївна

кандидат географічних наук, доцент

ЛУЦЬК-2025

АНОТАЦІЯ

Семенюк Р. І. Просторове планування Берестечківської територіальної громади: магістерська кваліфікаційна робота зі спеціальності 106 Географія. – Волинський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2025.

У роботі здійснено комплексне вивчення передумов, чинників, сучасного стану та перспектив регіонального розвитку Берестечківської територіальної громади. Обґрунтовано теоретичні основи регіонального розвитку та просторового планування громад, а також визначено її роль як основного соціально-економічного суб'єкта в умовах децентралізації. Проаналізовано фізико-географічні та економіко-географічні фактори утворення громади, її природно-ресурсний потенціал та економічну структуру.

Визначено, що просторова організація громади формується під впливом природно-географічних умов, наявності інфраструктури та розміщення об'єктів. Здійснено комплексну оцінку стратегії розвитку Берестечківської територіальної громади до 2027 року та проаналізовано її сильні та слабкі сторони, можливості й загрози (SWOT-аналіз).

Розроблено й обґрунтовано проєкт розвитку екотуризму Берестечківської територіальної громади, спрямований на підвищення економічної ефективності та збалансований розвиток. Основним об'єктом проєкту визначено унікальні природні ресурси гідрологічного заказника «Перемиський». Концепція проєкту включає створення пішохідного, велосипедного та водного маршрутів, а також окремий історичний маршрут. У дослідженні використано системний, діалектичний, порівняльний та картографічний методи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному обґрунтуванні просторового та соціально-економічного розвитку громади; уперше запропоновано науково-структурований проєкт розвитку екотуризму на базі заказника «Перемиський»; уточнено характеристики природно-ресурсного потенціалу та виявлено просторові диспропорції.

Практичне значення роботи полягає у можливості впровадження розробленого проєкту екотуристичного розвитку та наданих рекомендацій у діяльність органів місцевого самоврядування, що сприятиме інтеграції громади у регіональні туристичні потоки, підвищенню економічного потенціалу та зайнятості населення.

Результати дослідження апробовано на Всеукраїнських науково-практичних конференціях та відображено в одній науковій статті й трьох тезах.

Ключові слова: просторове планування, Берестечківська територіальна громада, регіональний розвиток, децентралізація, екотуризм, гідрологічний заказник «Перемиський», природно-ресурсний потенціал.

ANNOTATION

Semenyuk R. I. Spatial Planning of the Berestechko Territorial Community: Master's Qualification Thesis in Specialty 106 Geography. – Lesya Ukrainka Volyn National University. – Lutsk, 2025.

The thesis provides a comprehensive study of the prerequisites, factors, current state, and prospects of regional development of the Berestechko Territorial Community. The theoretical foundations of regional development and spatial planning of communities are substantiated, as well as the role of the community as a key socio-economic actor in the context of decentralization. The physical-geographical and economic-geographical factors of the community's formation, its natural resource potential, and economic structure are analyzed.

It is determined that the spatial organization of the community is shaped by natural and geographical conditions, existing infrastructure, and the distribution of facilities. A comprehensive assessment of the Development Strategy of the Berestechko Territorial Community until 2027 has been conducted, and its strengths, weaknesses, opportunities, and threats have been analyzed (SWOT analysis).

A project for the development of ecotourism in the Berestechko Territorial Community has been designed and substantiated, aimed at improving economic efficiency and ensuring balanced development. The primary object of the project is

the unique natural resources of the Peremyllskyi Hydrological Reserve. The project concept includes the creation of pedestrian, cycling, and water routes, as well as a separate historical route. The study employs systemic, dialectical, comparative, and cartographic methods.

The scientific novelty of the results lies in the comprehensive substantiation of the spatial and socio-economic development of the community; for the first time, a scientifically structured ecotourism development project based on the Peremyllskyi Reserve is proposed; the characteristics of the natural resource potential are clarified, and spatial disparities are identified.

The practical significance of the thesis is determined by the possibility of implementing the proposed ecotourism development project and the provided recommendations in the activities of local self-government bodies. This will contribute to integrating the community into regional tourist flows, increasing its economic potential, and improving employment opportunities for the population.

The research results have been tested at All-Ukrainian scientific and practical conferences and presented in one scientific article and three conference abstracts.

Keywords: spatial planning, Berestechko Territorial Community, regional development, decentralization, ecotourism, Peremyllskyi hydrological reserve, natural resource potential.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ БЕРЕСТЕЧКІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	6
1.1. Територіальна громада, суть та структура.....	6
1.2. Основи регіонального розвитку і просторового планування громад.....	11
1.3. Методи дослідження розвитку територіальних громад.....	14
РОЗДІЛ 2. ФАКТОРИ УТВОРЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД...	17
2.1. Фізико-географічні фактори утворення громади.....	17
2.2. Економіко-географічний потенціал Берестечківської територіальної громади.....	29
РОЗДІЛ 3. РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК БЕРЕСТЕЧКІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	38
3.1. Комплексна оцінка стратегії розвитку Берестечківської територіальної громади до 2027 року.....	38
3.2. Проект розвитку екотуризму Берестечківської територіальної громади.....	46
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розвиток територіальних громад є одним з ключових факторів реалізації державної політики регіонального розвитку, зміцнення економічної безпеки регіонів та підвищення якості життя населення, територіальні громади мають стати новими центрами соціально-економічного прогресу. Для Берестечківської територіальної громади важливим є не лише збереження природних ресурсів, а й формування нових напрямків економічного розвитку, серед яких особливе місце займає розвиток екотуризму як сучасного, екологічно орієнтованого та перспективного напрямку місцевого розвитку.

Метою дослідження є комплексне вивчення передумов, чинників, сучасного стану та перспектив регіонального розвитку Берестечківської територіальної громади з обґрунтуванням практичного проєкту, спрямованого на підвищення економічної ефективності та збалансованого розвитку громади.

Для досягнення поставленої мети були поставлені наступні **завдання**:

- здійснити системний аналіз теоретичних підходів до вивчення територіальних громад, їхньої сутності, структури та просторової організації;
- охарактеризувати природні умови та природно-ресурсний потенціал Берестечківської громади як фактори регіонального розвитку;
- визначити ключові особливості економічної структури громади, стан її виробничої сфери та сфери послуг;
- обґрунтувати перспективні напрями просторового та соціально-економічного розвитку, зокрема в сфері екотуризму;
- розробити проєкт екотуристичного розвитку громади на основі природних ресурсів гідрологічного заказника «Перемиський».

Об’єктом дослідження є регіональний розвиток територіальних громад як соціально-економічної, просторової та управлінської системи.

Предметом дослідження є чинники, особливості та механізми регіонального розвитку Берестечківської територіальної громади в умовах сучасних реформ і процесів децентралізації.

Методична основа. Теоретичною базою дослідження були праці Ігнатенко І. В, Романюк С. А., Сторонянська І. З., Залуцький І. Р., Третяк В. М. Третяк А. М, Прядка Т. М., Третяк Н. А., Маруняк Є. О.

Методи дослідження – системний, літературний, картографічний, порівняльний та діалектичний.

Наукова новизна роботи проявляється в комплексному обґрунтуванні просторового та соціально-економічного розвитку Берестечківської громади на основі поєднання ресурсного потенціалу, а також можливостей розвитку екотуристичного сектора. Уперше запропоновано науково-структурований проєкт розвитку екотуризму, що спирається на природні умови гідрологічного заказника «Перемільський». Автором уточнено характеристики природно-ресурсного потенціалу та виявлено просторові диспропорції, що можуть впливати на формування нових напрямів розвитку.

Особистий внесок здобувача полягає в самостійному зборі та аналітичній обробці статистичних, картографічних, демографічних та просторових даних; у проведенні порівняльного аналізу природних і соціально-економічних характеристик громади; у формуванні авторських рекомендацій щодо розвитку, та у розробленні концептуального проєкту екотуристичного розвитку.

Апробація результатів магістерської роботи. Основні положення та результати дослідження були апробовані на Всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема «Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів» (Луцьк, 2024, 2025) та конкурсі наукових студентських робіт.

Публікація. За результатами дослідження опубліковано 1 наукову роботу та 3 наукових тез.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 61 сторінку, основний текст – 56 сторінок, містить 3 таблиці, 19 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ БЕРЕСТЕЧКІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

1.1. Територіальна громада суть та структура

У сучасних процесах децентралізації влади та реформування адміністративно-територіального устрою країни, територіальна громада, як суб'єкт, є фундаментальною частиною системи місцевого самоврядування. Важливо розуміти саму суть поняття, функціональний зміст та інституційну структуру для визначення місця територіальної громади в загальній системі державного управління та регіонального розвитку країни. Це є одним із найважливіших чинників для формування дієвої просторової політики на місцевому рівні [21].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», територіальна громада – це об'єднані місцеві жителі населених пунктів (села, селища, міста), які вважаються самостійними територіальними одиницями, чи об'єднання жителів кількох н. п. з єдиним адміністративним [2]. Суттю даного утворення є можливість для місцевого населення самостійно вирішувати питання місцевого значення, які впливають на життя щоденне.

У результаті реформування адміністративно-територіального устрою України, зокрема, впровадження Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», створено нову мережу об'єднаних територіальних громад (ОТГ), які з 2020 року офіційно набули статусу базового рівня місцевого самоврядування [17, 24].

Відповідно до принципів Європейської хартії місцевого самоврядування (ратифікованої Україною у 1997 році), територіальна громада має право на самоврядність, включаючи управління фінансами, розпорядження комунальною власністю, участь у формуванні локальної політики та ухвалення рішень на користь місцевої спільноти [23].

Структура територіальної громади ґрунтується на демократичних принципах представництва, прозорості та підзвітності. Основними елементами є комунальні підприємства, установи та організації, які допомагають забезпечувати реалізацію управлінських рішень на місцевому рівні (рис. 1.1).

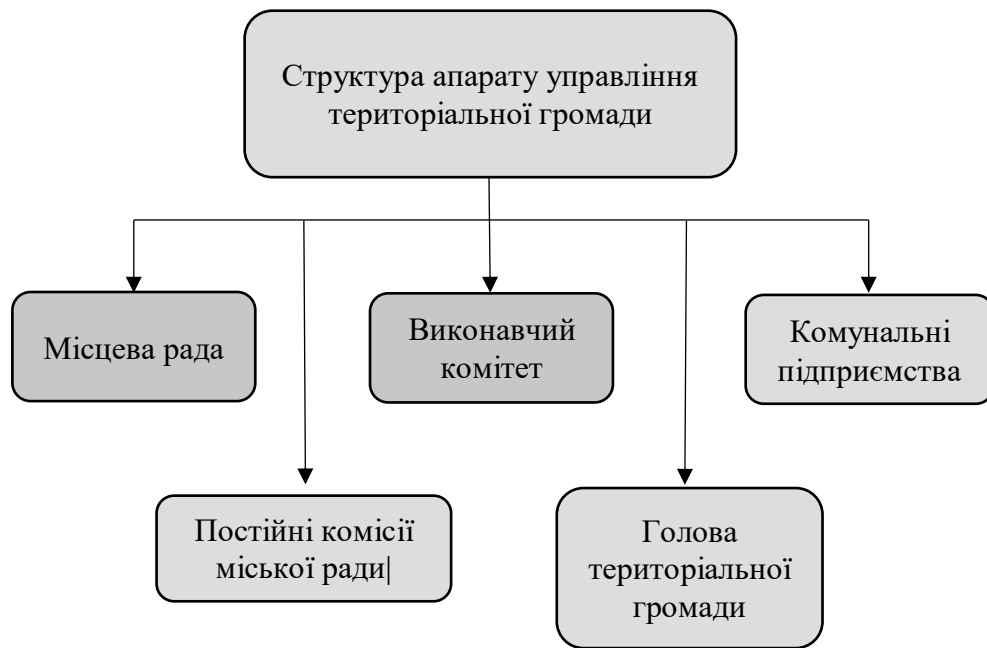

Рис. 1.1. *Схема апарату управління територіальної громади
(розроблено автором)*

Місцева рада – представницький орган, який формується шляхом прямих виборів. Відповідно до статті 10 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», дана структура є головною частиною системи управління громадою. До її компетенцій належить затвердження програм соціально-економічного розвитку громади, місцевого бюджету, земельними ресурсами, а також рішення по управлінню комунальною власністю та регулювання власності комунальних підприємств [5, 25].

Голова територіальної громади (сільський, селищний або міський) – головна посадова особа, яка очолює виконавчий апарат, представляє громаду в відносинах з державними органами та іншими суб'єктами, контролює та забезпечує реалізацію рішень ради та дотримання законів України.

Виконавчий комітет – постійно діючий орган, який координує діяльність структурних підрозділів, реалізовує управління комунальним господарством, освітою, культурою, охороною здоров'я, фінансами та іншими сферами. Його діяльність регламентується статтями 51–54 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»

Структурні підрозділи ради (відділи освіти, культури, соціального захисту, економіки, архітектури, фінансів тощо) – займаються розробкою, реалізацією та моніторингом окремих напрямів політики громади.

Комунальні підприємства, установи та організації, утворюються місцевою радою для забезпечення життєдіяльності громади – надання житлово-комунальних, освітніх, медичних, транспортних та інших послуг. Їх діяльність спрямована на реалізацію функцій, передбачених місцевими програмами розвитку, що відповідає статті 60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [2].

Територіальна громада виступає базовим соціально-економічним суб'єктом системи регіонального розвитку, оскільки саме на цьому рівні приймається більшість управлінських рішень, спрямованих на забезпечення життєдіяльності населення, раціональне використання ресурсів та стимулювання місцевої економіки. Відповідно до статті 4 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», місцеве самоврядування ґрунтується на принципах народовладдя, законності, гласності, самостійності та поєднання місцевих і державних інтересів [21]. У цьому контексті територіальна громада реалізує комплекс соціальних, економічних, управлінських та екологічних функцій, що визначають її роль у системі державного управління.

Громада забезпечує належні умови життя населення, надає доступ до освіти, охорони здоров'я, культури, спорту та соціального захисту. до компетенції виконавчих органів місцевих рад належить управління закладами освіти, охорони здоров'я, соціального обслуговування та житлово-комунального господарства [1]. Виконання соціальних функцій сприяє

підвищенню якості життя населення, розвитку людського капіталу та формуванню соціальної згуртованості.

Однією з ключових функцій громади є стимулювання місцевого економічного розвитку. Вона здійснює управління комунальною власністю, регулює земельні відносини, сприяє розвитку підприємництва, залученню інвестицій та створенню робочих місць. Місцеві ради, відповідно до статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», затверджують програми соціально-економічного розвитку, місцевий бюджет та звіти про його виконання, що забезпечує реалізацію економічної політики на місцевому рівні [1]. Таким чином, громада функціонує як активний суб'єкт господарювання, створюючи передумови для сталого розвитку території та підвищення її конкурентоспроможності.

Самоврядування передбачає розробку та реалізацію місцевих стратегій розвитку, ухвалення нормативно-правових актів, контроль за діяльністю виконавчих органів і підзвітність перед населенням. Це відповідає принципам демократичного управління, визначеним у Європейській хартії місцевого самоврядування, де зазначено, що місцеві органи мають право та спроможність самостійно регулювати суттєву частину публічних справ [2].

Територіальна громада також відповідає за збереження природного середовища, раціональне використання ресурсів та забезпечення екологічної безпеки населення. Стаття 33 Закону визначає компетенцію місцевих рад щодо організації благоустрою територій, утримання зелених зон, контролю за станом навколишнього середовища та участі у виконанні екологічних програм [1]. Ця функція набуває особливої важливості в умовах розвитку екотуризму, коли громада виступає гарантом збалансованого використання природних ресурсів і збереження біорізноманіття.

Сучасні громади дедалі частіше виконують роль локальних центрів інноваційного розвитку, сприяючи цифровізації, розвитку електронного врядування та створенню нових форм співпраці між владою, бізнесом і громадянами. Це узгоджується з державними стратегіями сталого розвитку

регіонів та принципами партнерства, визначеними у Стратегії регіонального розвитку України до 2027 року [3]. Отже, територіальна громада виступає соціально-політичним і економічним суб'єктом, у якому формується майбутнє регіону через активну участь мешканців у процесах управління, прийняття рішень і реалізації ініціатив.

Реформа децентралізації, що впроваджується в Україні з 2014 року, суттєво трансформувала систему місцевого управління, передавши значну частину повноважень і фінансових ресурсів від центральної влади до місцевого рівня. У результаті територіальні громади стали не лише адміністративними одиницями, а й повноцінними суб'єктами регіонального розвитку, здатними самостійно планувати, реалізовувати та фінансувати власні проєкти [1; 2].

Одним із наслідків децентралізації стало підвищення фінансової спроможності громад. Зміни до Бюджетного кодексу України надали місцевим бюджетам право на частину загальнодержавних податків, зокрема 60 % податку на доходи фізичних осіб, єдиний податок, акцизний збір і податок на нерухоме майно [3]. Це дозволило громадам розширити власну дохідну базу, збільшити інвестиції в інфраструктуру та покращити якість соціальних послуг. Наприклад, після об'єднання громад у 2020 році Берестечківська територіальна громада здобула можливість самостійно формувати місцевий бюджет, фінансувати ремонт доріг, реконструкцію закладів освіти та охорони здоров'я, а також розробляти власні програми розвитку малого бізнесу та туризму. Це свідчить про перехід громади від пасивної до активної моделі управління.

Важливим результатом реформи стало підвищення участі громадян у прийнятті рішень. На місцевому рівні створюються громадські ради та молодіжні ради, проводяться відкриті слухання, впроваджується механізм «бюджету участі», що дозволяє мешканцям самостійно визначати пріоритети витрачання частини коштів громади. Це сприяє підвищенню прозорості, довіри до влади та громадської активності населення.

Таким чином, реформа децентралізації позитивно впливає на економічний, соціальний та політичний розвиток територіальних громад, сприяє зростанню місцевих бюджетів, зміцненню управлінських спроможностей, розвитку інфраструктури та активізації громадської участі, що в сукупності формує конкурентоспроможні та самодостатні території.

1.2. Основи регіонального розвитку та просторового планування громад

Просторово-територіальний розвиток громад є складовою регіональної політики України, що відображає процеси упорядкування використання території, забезпечення збалансованого розміщення населення, виробництва, інфраструктури та природних ресурсів з урахуванням соціально-економічних, екологічних і культурних факторів. Його сутність полягає у формуванні гармонійного простору життєдіяльності людини, який поєднує економічну ефективність, екологічну стійкість і соціальну справедливість [1].

Згідно із Законом України «Про засади державної регіональної політики» (2015 р.), просторово-територіальний розвиток передбачає узгодження державних, регіональних і місцевих інтересів у сфері використання територій, розселення населення, розвитку інфраструктури та збереження природного середовища. У цьому контексті просторове планування є ключовим інструментом реалізації державної та місцевої політики розвитку територій.

Згідно із Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» (2011 р.), просторове планування здійснюється через розроблення генеральних планів населених пунктів, схем планування територій громад та комплексних планів просторового розвитку територій територіальних громад. Ці документи визначають функціональне зонування території, розміщення виробничих, житлових, рекреаційних та природоохоронних зон, формують транспортно-комунікаційні зв'язки, межі забудови, охоронні території та перспективні зони розширення [4].

Основними принципами просторово-територіального розвитку є збалансованість, комплексність, інтегрованість, сталий характер розвитку та партисипативність. Принцип збалансованості означає узгодження економічних інтересів із соціальними та екологічними потребами населення. Комплексність передбачає врахування взаємозв'язків між усіма складовими території — природними, інфраструктурними, виробничими, культурними. Інтегрованість забезпечує взаємодію між різними рівнями управління — державним, регіональним і місцевим. Сталий розвиток спрямований на довготривале збереження природних ресурсів і підтримання екологічної рівноваги. Партисипативність передбачає залучення громадськості до процесу планування, що сприяє ухваленню рішень із врахуванням інтересів жителів [6].

Сучасне просторове планування спирається на положення ДБН Б.1.1-14:2021 «Склад та зміст комплексного плану просторового розвитку території територіальної громади», який визначає вимоги до структури документації, оцінки територіального потенціалу та сценаріїв розвитку. Ці норми узгоджуються з Постановою Кабінету Міністрів України № 926 від 1 вересня 2021 року, що регламентує порядок розроблення та оновлення комплексних планів.

Важливим аспектом просторового розвитку є раціональне використання земельних ресурсів, які становлять основний просторовий базис громади. Основним завданням органів місцевого самоврядування є визначення функціонального призначення земель — сільськогосподарського, житлового, промислового, рекреаційного чи природоохоронного — і забезпечення їхнього цільового використання. Це дозволяє запобігти хаотичній забудові, зберегти природні ландшафти, культурну спадщину, а також створити комфортні умови для проживання.

Після адміністративно-територіальної реформи 2020 року територіальні громади отримали повноваження самостійно розробляти комплексні плани просторового розвитку. Це стало ключовим кроком у децентралізації

просторового планування, адже громади отримали можливість самостійно управляти своїми територіями, планувати розвиток житлових, промислових, рекреаційних і природоохоронних зон, враховуючи місцеві особливості.

Просторове планування громади має забезпечувати формування єдиного, гармонійного простору, де поєднані житлові, господарські, рекреаційні та природоохоронні функції. Його завдання – створити зручне середовище для життя, підвищити конкурентоспроможність території та забезпечити екологічну стійкість. У цьому процесі важливе місце посідає цифровізація управління, впровадження геоінформаційних систем (ГІС) і публічних кадастрових карт, що підвищують прозорість і точність просторових рішень.

На прикладі Берестечківської територіальної громади Волинської області можна простежити реалізацію цих принципів на практиці. Громада вирізняється компактною територіальною структурою, транспортною доступністю до Луцька та Горохова, сприятливими природно-кліматичними умовами та аграрною спеціалізацією. Просторове планування громади передбачає поєднання продуктивних сільськогосподарських угідь і природоохоронних зон – зокрема, гідрологічного заказника місцевого значення «Перемильський» та парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Берестечківський», що сприятливі умови для розвитку екотуризму й рекреаційної діяльності.

Для забезпечення збалансованого розвитку важливо визначити межі між аграрними, житловими та природоохоронними територіями, встановити режими використання земель, що дозволить уникнути конфліктів між господарською діяльністю та охороною довкілля. Також громада має потенціал для реалізації принципів «розумного зростання» (smart growth), що передбачає використання вже освоєних територій, реконструкцію існуючої забудови, розвиток малих економічних центрів у сільських поселеннях, збереження природних ландшафтів і культурної спадщини [1].

Завдяки просторовому плануванню можна раціонально розподілити об'єкти соціальної інфраструктури, сформувати мережу громадського транспорту, визначити зони для розвитку бізнесу та туризму. У перспективі Берестечківська громада може стати прикладом екологічно збалансованого просторового розвитку, де поєднуються економічна активність, охорона природи та висока якість життя населення.

Таким чином, просторове планування – це стратегічний інструмент управління територіями, який забезпечує ефективне використання ресурсів, сприяє сталому розвитку та підвищує інвестиційну привабливість громад. Для Берестечківської територіальної громади воно є ключовим чинником у реалізації місцевої стратегії розвитку, формуванні комфортного середовища проживання й зміцненні соціально-економічного потенціалу регіону.

1.3. Методи дослідження розвитку територіальних громад

У даному дослідженні застосовано інтегровану систему наукових методів, що забезпечили об'єктивність, послідовність і комплексність аналізу. В основу методологічної побудови покладено поєднання трьох базових підходів: системного, діалектичного та порівняльного, що дозволило всебічно розкрити закономірності функціонування громади, визначити ключові чинники її розвитку та обґрунтувати рекомендації щодо підвищення ефективності місцевого управління.

Завдяки системному підходу територіальна громада розглядається як цілісну соціально-економічну систему, що складається з взаємопов'язаних підсистем: природно-ресурсної, демографічної, виробничої, інфраструктурної, управлінської та соціальної. Завдяки системному аналізу вдалося виявити, що розвиток громади визначається не лише наявністю ресурсів чи кількісними показниками виробництва, але й ступенем узгодженості між підсистемами, ефективністю управлінських рішень і рівнем людського потенціалу. Концептуально системний підхід підкреслює, що всі елементи громади знаходяться у постійній взаємодії, а будь-яка зміна в одній

підсистемі впливає на функціонування інших, що дає змогу розробляти обґрунтовані рекомендації щодо комплексного розвитку та інтеграції в регіональне середовище.

Діалектичний метод було застосовано для дослідження процесів розвитку громади в часовому вимірі, з урахуванням протиріччя, яке характерне для соціально-економічних систем. Цей підхід дозволяє розглядати громаду як живу систему, що перебуває в процесі постійної трансформації під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. У дослідженні Берестечківської територіальної громади діалектичний метод дав змогу розкрити сутність змін, які спричинені адміністративно-територіальною реформою, економічними викликами, демографічними тенденціями та екологічними обмеженнями. Зокрема, існує протиріччя між потребою збереження природного середовища (наприклад, заказника) і прагненням до розвитку інфраструктури й туризму – діалектичний підхід дав змогу проаналізувати ці суперечності та сформулювати напрямки сталого розвитку, які поєднують поступовість змін з підтриманням системної рівноваги.

Порівняльний метод було застосовано для оцінки розвитку Берестечківської територіальної громади в контексті інших адміністративно-територіальних одиниць регіону чи подібного типу. Цей підхід дав змогу виокремити спільні риси та специфічні особливості соціально-економічного становлення громади, ефективність використання ресурсного потенціалу та ступінь соціального забезпечення населення. Завдяки цьому методу вдалося побачити, в яких аспектах Берестечківська територіальна громада вирізняється позитивно (наприклад, природно-рекреаційний потенціал), а в яких має певні відставання (наприклад, інфраструктурне забезпечення, обслуговування). Такий підхід створив базу для формулювання практичних рекомендацій, орієнтованих на підсилення конкурентних переваг та усунення слабких місць.

Інтеграція згаданих методів забезпечила методологічну узгодженість та наукову цілісність дослідження. Системний метод дозволив встановити

структурно-функціональні взаємозв'язки в межах громади, діалектичний – простежити процеси змін у часовому контексті, а порівняльний – оцінити позицію громади у регіональному просторі. У сукупності це дало змогу не лише діагностувати поточний стан громади, але й прогнозувати напрями її подальшого зростання та обґрунтовувати управлінські рішення, спрямовані на сталий розвиток, враховуючи природні, економічні та соціальні ресурси. Наприклад, завдяки новим підходам до стратегічного планування українські громади вже активно впроваджують системи,

Отже, методологічна основа даного дослідження створила умови для системного розгляду Берестечківської територіальної громади як соціально-економічного організму, здатного до саморозвитку, саморегулювання та інтеграції у регіональне середовище. Застосовані методи виступили інструментами наукового пізнання процесів місцевого розвитку, що дозволяють не лише об'єктивно оцінити поточний стан громади, а й надійно прогнозувати та планувати напрями її майбутнього розростання – з урахуванням місцевих природних, економічних та соціальних ресурсів

РОЗДІЛ 2

ФАКТОРИ УТВОРЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

2.1 Фізико-географічні фактори утворення громади

Для того щоб створити комплексну оцінку розвитку Берестечківської територіальної громади необхідно, перш за все, дослідити фізико-географічні характеристики регіону. Природні умови не лише перешкоджають чи стимулюють економічну діяльність, а також впливають на демографічні, соціальні та культурні особливості населення. Дослідження навколишнього середовища, дозволить виявити певні особливості, які впливають на планування територій розвитку інфраструктури та туристичного потенціалу. Фізико-географічна характеристика громади виступає одним з найголовніших чинників для просторово територіального розвитку громади.

Берестечківська територіальна громада розташована в південній частині Волинської області становить 223,5 км² (рис. 2.1). Територія громади межує на півдні з Львівською, на сході – Рівненською областями, на заході – з Мар'янівською, з північного-заходу із Горохівською та з півночі Городищенською територіальними громадами. Населення сягає близько 8877 осіб. Станом на 2020 рік в адміністративний устрій входить 21 населений пункт, а саме 1-е місто та 20-ть сіл. Громада поділена на три старостинські округи – Лобачівський, Перемильський та Пісківський. До Лобачівського входять села: Лобачівка, Волиця-Лобачівська, Колмів, Горішне, Новостав та Іванівка. До Перемильського – Перемиль, Старики, Гумнище, Липа, Богунівка, С молява, Зелене. До Пісківського – Піски, Гектари, Антонівка, Мерва, Кутрів, Буркачі, Диковини. Адміністративним центром є місто Берестечко [9].

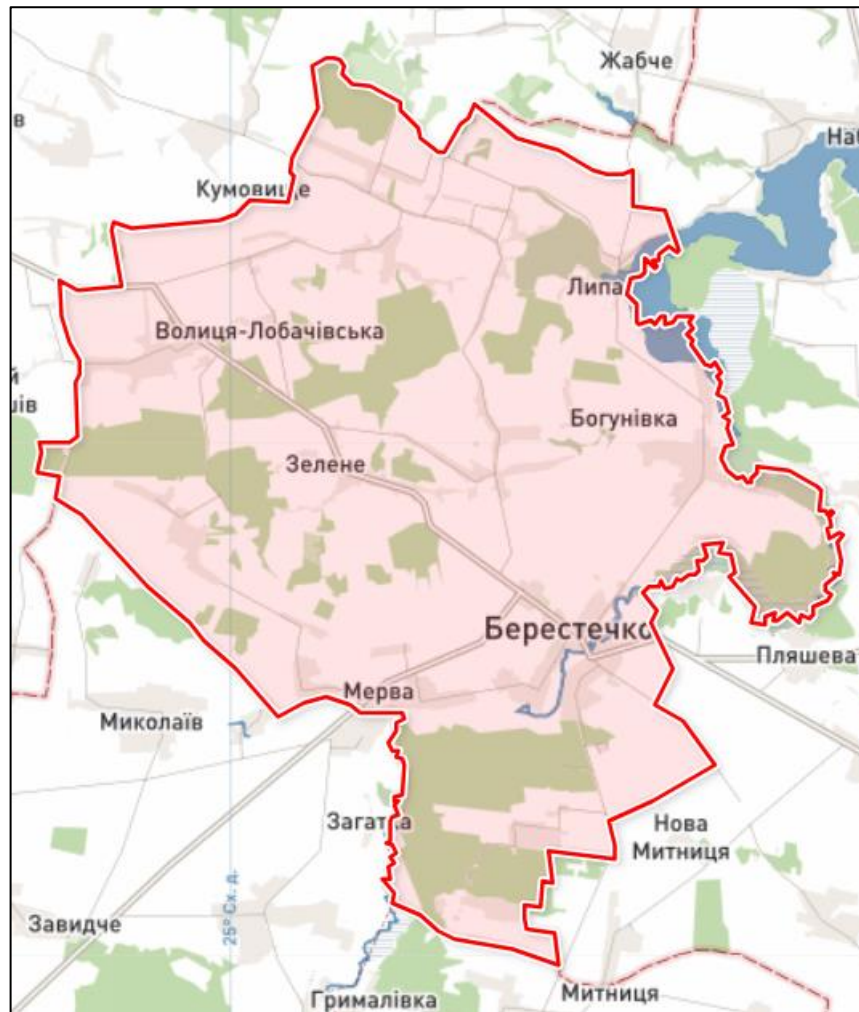

Рис. 2.1. Межі Берестечківської територіальної громади [38]

Берестечківська територіальна громада розташована в межах Західноукраїнської лісостепової зони, що визначає її природно-географічні, геологічні та кліматичні особливості. Територія громади входить до складу Волино-Подільської височини, яка є частиною Волино-Подільської плити, в сукупності, які входять до складу Східноєвропейської платформи.

Геологічна будова сформована осадовими породами, які переважно відносяться до неогенового та четвертинного періодів. В її основі лежать породи крейдового та палеогенового віку, покриті більш молодими відкладами, зокрема суглинками, лесами та алювіальними відкладами, які відіграють важливу роль у формуванні ґрунтового покриву. Осадові породи мають значну потужність і характеризуються різноманітністю літологічного складу. Найпоширенішими є піски, супіски, глини та мергелі, особливістю

яких є горизонтальне залягання або з незначними ухилами. Також по території громади виявлено поклади крейди, глини та піску. У пониженнях рельєфу, де відбувається накопичення вологи, формуються алювіальні відклади, представлені суглинками та торфами, відповідно спостерігаються процеси заболочування на певних ділянках [19].

Місцевість громади складається здебільшого хвилястим рельєфом, з незначними висотними коливаннями, що є типовим для лісостепової частини Волині. По території простягається система балок і долин невеликих річок, які формують м'яко-хвилясту поверхню. Для південних і центральних частин громади характерні підвищені ділянки з відносними висотами 20–40 метрів, що надають місцевості горбистого вигляду. На півночі громада має більш вирівняну поверхню, з переважанням акумулятивних форм рельєфу. Схили балок і долин зазнають процесів водної ерозії, особливо у місцях із розораними ґрунтами, відповідно потребується застосування протиерозійних заходів [26, 33, 34].

Ґрунтовий покрив території є досить різноманітним, формування якого залежить від кліматичних умов, рельєфу та материнської породи. На підвищених ділянках переважають сірі та світло-сірі опідзолені ґрунти, вони характеризуються середнім вмістом гумусу, достатньою вологоємністю та високою родючістю. На більш пологих територіях поширені темно-сірі опідзолені ґрунти та опідзолені чорноземи, які є найбільш родючими ґрунтами регіону. Для таких ґрунтів характерна хороша водопроникність і високий вміст поживних речовин. Це сприяє умовам для розвитку сільського господарства.

У долинах річок і на низинних ділянках зустрічаються дерново-глейові та лучно-болотні ґрунти, які формуються в умовах підвищеного зволоження. Вони є менш придатними для використання в землеробстві, проте є важливими для підтримання гідрологічного балансу територій. Здебільшого їх використовують для випасу худоби чи під сінокоси, а більш заболочені

ділянки мають екологічне значення і можуть бути використані для екотуризму та інших рекреаційних проєктів.

Основну частину земель Берестечківської територіальної громади займають сільськогосподарські угіддя (рілля, пасовища, сіножаті, перелоги), понад 78 %, відповідно є переважаючим типом використання. Лісові масиви становлять 12 % загальної площі. Для порівняння по Волинській області показник лісистості становить 34,6 %. Забудовані території займають 5 %, а заболочені місцевості – близько 3 %. Інші категорії земель охоплюють 2 % від загальної площі [2, 11], (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Структура земель Берестечківської територіальної громади(розроблено автором)

Берестечківська територіальна громада розташована в межах Західноукраїнської лісостепової зони, помірно-континентальний клімат є характерним для цієї території, що формується під впливом західного перенесення повітряних мас з Атлантичного океану. Клімат вирізняється м'якою зимою, помірно теплим літом і тривалими перехідними сезонами – весною та осінню, що супроводжуються значною кількістю опадів і коливаннями температури. Такі кліматичні умови є сприятливими для

розвитку сільськогосподарського виробництва, лісового господарства та рекреаційної діяльності [10].

Взимку сонячна погода триває в середньому 52–55 днів, тоді як більшу частину цього сезону переважає похмура погода з опадами у вигляді снігу, мокрого снігу або дощу [8, 11].

Весна настає поступово, із затяжним перехідним періодом. У цей час спостерігається значна кількість опадів, що разом із таненням снігу сприяє тимчасовому підвищенню рівня ґрунтової вологості та весняним повеням. Літо помірно тепле, середня температура найтеплішого місяця – липня становить близько $+17,3^{\circ}\text{C}$. Однак можуть траплятися періоди інтенсивної спеки, особливо в середині літа [8].

Осінь зазвичай тривала, з поступовим зниженням температури та частими дощами. Вона характеризується вологістю, туманами та нестійкими погодними умовами.

Загалом середня річна кількість опадів у межах громади становить 550–560 мм, що є достатнім рівнем для вирощування основних сільськогосподарських культур. Розподіл опадів протягом року нерівномірний: максимальна кількість припадає на літні місяці, мінімальна – на зимові. Вологість повітря протягом року становить у середньому 75–80 %, а середня швидкість вітру – 3,5–4,5 м/с, переважно західного та північно-західного напрямків.

Такі кліматичні параметри визначають високий рівень комфортності для проживання, сприятливі умови для ведення рослинництва, тваринництва й розвитку екотуризму [8, 9].

На території громади водні ресурси представлені річками Липа та Стир, Хрінницьким водосховищем та каскадом Перемильських ставків. Річка Липа, з довжиною 41,83 км та площею басейну 530,63 км², є лівою притокою Стира. Річка Стир, протікає територією трьох областей: Львівською, Волинською та Рівненською, є правою притокою Прип'яті. Довжина сягає 483 км, а площа басейну – 13130 км². Хрінницьке водосховище знаходиться на межі

Волинської та Рівненської областях. Площа водного сектора сягає 1830 га, з яких 560 га припадає на Берестечківську територіальну громаду. Каскад Перемильських ставків, створений на місці колишнього струмка, займає територію близько 56 га (з них водне плесо 40 га), тягнеться через село на захід до Смоляви [38]. На даний момент, перебувають в Оренді приватного підприємця, де зокрема займаються селекцією риби різних порід коропа – амурського сазана, польського, польського голого та люблінського голого [37].

Гідрологічна система Берестечківської громади зазнає впливу кліматичних змін, що проявляється у частіших літніх посухах та весняних паводках. Проте загальний гідрологічний режим території залишається стабільним завдяки рівнинному рельєфу, помірній кількості опадів (555–560 мм на рік) і природній здатності місцевих водно-болотних угідь акумулювати надлишкову вологу. Водні ресурси громади мають велике значення для формування місцевого мікроклімату, підтримки сільського господарства, розвитку екотуризму та забезпечення сталого природокористування [36].

Лісові ресурси Берестечківської територіальної громади є важливою складовою її природного потенціалу та відіграють ключову роль у підтриманні екологічної рівноваги, формуванні клімату, збереженні біорізноманіття та забезпеченні сталого розвитку. Лісові масиви громади належать до Західноукраїнської лісостепової провінції і характеризуються значною диференціацією, що зумовлено особливостями рельєфу, гідрології та ґрунтового покриву.

За даними Державного агентства лісових ресурсів України (2023) та Волинського обласного управління лісового і мисливського господарства, лісистість території громади становить близько 17 %, що дещо нижче за середній показник по області (32 %). Лісові масиви розміщені переважно у східній та північній частинах громади, формуючи невеликі урочища вздовж річкових долин та навколо сіл Перемиль, Липа, Гумнище й Новостав.

Провідними лісоутворювальними породами є дуб звичайний (*Quercus robur*), сосна звичайна (*Pinus sylvestris*), граб звичайний (*Carpinus betulus*), вільха чорна (*Alnus glutinosa*), ялина європейська (*Picea abies*) та береза повисла (*Betula pendula*). Значну площу займають також мішані ліси, у яких поєднуються дубово-грабові та дубово-соснові угруповання. У заплавних ділянках поширені вільшняки та березняки, що виконують важливу водоохоронну функцію.

Підлісок представлений ліщиною (*Corylus avellana*), бузиною (*Sambucus nigra*), жимолостями, крушиною ламкою (*Frangula alnus*), а трав'яний покрив включає типові для лісостепу види – зірочник лісовий (*Stellaria nemorum*), медунку темну (*Pulmonaria obscura*), конвалію травневу (*Convallaria majalis*), осоку волосисту (*Carex pilosa*) тощо.

У структурі лісів громади переважають стиглі та середньовікові насадження, що свідчить про добрий стан лісового фонду. Частина лісів виконує природоохоронні та рекреаційні функції, особливо в межах гідрологічного заказника місцевого значення «Перемиський», де збережено типові заплавні та вільшнякові біотопи з високим рівнем біорізноманіття.

Економічне значення лісів полягає у забезпеченні громади деревиною, паливом, технічною та лікарською сировиною, грибами, ягодами, медом. Лісові господарства здійснюють санітарні рубки, відновлювальні насадження та догляд за молодняками, що сприяє сталому використанню лісових ресурсів.

Тваринний світ Берестечківської територіальної громади відзначається високим рівнем різноманіття, що пояснюється поєднанням лісових, лучних, водно-болотних і сільськогосподарських ландшафтів. Фауну громади можна поділити на кілька екологічних груп: лісову, лучно-степову та водно-болотну. У лісових біотопах поширені олень благородний (*Cervus elaphus*), козуля європейська (*Capreolus capreolus*), дика свиня (*Sus scrofa*), лисиця звичайна (*Vulpes vulpes*), заєць-русак (*Lepus europaeus*), борсук (*Meles meles*), а також численні дрібні ссавці – їжак європейський, білка звичайна, миша лісова. Серед птахів переважають види, характерні для мішаних лісів і заплів – дятел

строкатий (*Dendrocopos major*), сойка (*Garrulus glandarius*), зозуля (*Cuculus canorus*), синиця велика (*Parus major*), шишкар ялиновий (*Loxia curvirostra*).

Водно-болотні території річок Стир і Липа, а також ставки Перемиля є місцем мешкання чаплі сірої (*Ardea cinerea*), лелеки білого (*Ciconia ciconia*), качки крижня (*Anas platyrhynchos*), водяної курочки (*Gallinula chloropus*) та плиски жовтої (*Motacilla flava*). На території гідрологічного заказника зафіксовано види, занесені до Червоної книги України – чорний лелека (*Ciconia nigra*), очеретянка лучна (*Acrocephalus palustris*), видра річкова (*Lutra lutra*) [34].

Серед плазунів і земноводних зустрічаються жаба трав'яна (*Rana temporaria*), тритон звичайний (*Triturus vulgaris*), вуж звичайний (*Natrix natrix*), ящірка прудка (*Lacerta agilis*). У водоймах водяться карась сріблястий (*Carassius gibelio*), лин (*Tinca tinca*), окунь (*Perca fluviatilis*), щука (*Esox lucius*), плотва (*Rutilus rutilus*), короп (*Cyprinus carpio*).

Для території характерна наявність великої кількості заплавлених луків, які служать місцем гніздування перелітних птахів. В осінньо-зимовий період тут спостерігаються зграї качок, лебедів-шипунів та інших водоплавних видів, що свідчить про значення території як ключової орнітологічної зони регіонального рівня. Таким чином, фауна Берестечківської громади є репрезентативною для лісостепової зони Західної України та має значний природоохоронний потенціал. Збереження біорізноманіття є одним із пріоритетів місцевої екологічної політики, що передбачено програмами сталого розвитку громади та екологічного моніторингу [39].

Берестечківська територіальна громада вирізняється поєднанням сприятливих природних умов, різноманітного ландшафтного середовища та значного біорізноманіття, що створює основу для екологічної рівноваги й розвитку рекреаційно-туристичної діяльності. Проте екологічний стан території визначається не лише природними чинниками, а й антропогенним впливом, який зумовлений розвитком сільського господарства, лісокористуванням та житлово-комунальним сектором. Основну частину

земельного фонду громади становлять сільськогосподарські угіддя, частка яких перевищує 60% території. Інтенсивне землекористування, вирубка лісів і осушення заплав у минулому зумовили часткову деградацію ґрунтів і зниження природної стійкості екосистем.

На території Берестечківської територіальної громади розташовано три об'єкти природно-заповідного фонду, які відіграють важливу роль у збереженні природних екосистем і підтриманні екологічної рівноваги (рис. 2.3) [41].

Рис. 2.3. *Схема екологічної мережі Берестечківської територіальної громади (розроблено автором)*

Першим об'єктом є ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Ділянка лісу», що знаходиться поблизу села Зелене, північно-східніше села Диковини. Площа пам'ятки становить 1,6 га, і перебуває вона у

підпорядкуванні філії «Володимир-Волинське лісове господарство» [15]. Її статус затверджено рішенням виконавчого комітету Волинської обласної ради від 11.07.1972 р. № 255 «Про віднесення окремих пам'яток природи місцевого значення області до нової категорії заповідності» (рис. 2.4). У межах ділянки ростуть рідкісні деревні види, зокрема бархат амурський, який є інтродукованим видом, що успішно прижився в умовах Волинського [8; 9].

Рис. 2.4. Пам'ятка природи «Ділянка лісу» (1, 2 світлина), бархат амурський (3 світлина)

Другим об'єктом є парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Берестечківський» ім. О. Ошуркевича. У 1801 році на той час власники міста графи Плятери запросили ірландського вченого-садівника Діонісія Міклера, який заснував у 1801–1805 роках великий парк поблизу замку, який отримав статус території місцевого значення у 1994 році згідно з рішенням Волинської обласної ради № 17/19 від 17.03.1994 р. Парк займає площу 4,5 га та перебуває у підпорядкуванні ВУЖКГ Берестечківської міської ради. Нині у парку зростає близько 60 видів дерев і чагарників, серед яких переважають ясен, дуб, клен, липа, модрина європейська та декоративні форми хвойних рослин [19, 31] (рис. 2.5).

Рис. 2.5. *Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва
«Берестечківський»*

Третім об'єктом є гідрологічний заказник місцевого значення «Перемильський» – найбільший за площею природоохоронний об'єкт громади, який охоплює 761 га території вздовж річки Стир та її заплавних луків (рис. 2.6). Його площа включає 731,9 га земель Берестечківської громади та 29,1 га земель ДП «Ліси України», філія «Володимир-Волинське лісомисливське господарство» (Берестечківське лісництво). Заказник створено рішенням Волинської обласної ради № 29/22 від 12.03.2020 р. [14, 35].

Рис. 2.6. *Територія Гідрологічного заказника місцевого значення
«Перемильський»*

Основною метою створення «Перемильського» заказника є збереження унікального водно-болотного комплексу заплави річки Стир, який має важливе гідрологічне та екологічне значення. Територія заказника є місцем гніздування багатьох рідкісних видів птахів, серед яких чорний лелека (*Ciconia nigra*), глухар (*Tetrao urogallus*) та тетерук (*Lyrurus tetrix*), занесені до Червоної книги України. На території заказника збереглися оселища, що належать до типів, включених у Смарагдову мережу Європи, що забезпечує міжнародну природоохоронну цінність території (рис. 2.7) [32].

Рис. 2.7. Гідрологічний заказник місцевого значення «Перемильський»

На території Берестечківської територіальної громади наявні проблеми з охорони навколишнього природного середовища. Однією з основних екологічних проблем є забруднення повітря. Це відбувається через викиди шкідливих речовин, які випускають стаціонарні й рухомі джерела забруднення.

Основними джерелами забруднення повітря є застаріле обладнання та технології, відповідно не відповідають законам про гранично-допустимі норми викидів шкідливих речовин у навколишнє середовище. Крім того, значним фактором забруднення є автотранспорт. Найбільше забруднення повітря відбувається вздовж доріг, а також у центральній частині міста Берестечко, де найбільше автомобілів і найбільш інтенсивний рух [22].

Потреби громади в питній воді задовольняються через централізовану систему водопостачання, яка використовує підземні води. Однак не вся

територія забезпечена цією системою, тому частина громадян використовує колодязі. Якість води, що подається, залежить від стану джерел водозабору, водопровідних споруд і мереж.

Серед основних екологічних проблем громади – проблема з утилізацією відходів. Відходи утворює населення, промислові й комунальні підприємства, установи та організації. На території громади є стихійні сміттєзвалища, які влаштовують мешканці на околицях населених пунктів, де немає доріг і є пониження. На прибережних схилах також накопичується сміття, особливо там, де забудова знаходиться вище рівня схилів. Річки теж перебувають у занедбаному стані, замулені й захащені, що може призвести до затоплення сільськогосподарських угідь.

Задля покращення екологічного стану Берестечківської міської територіальної громади, включають капітальний ремонт водовідвідної мережі, заходи щодо запобігання підтоплення територій, відновлення гідрологічного режиму річки Стир та її приток, ефективне управління відходами та рекультивацію порушених земель.

2.2. Економіко-географічний потенціал Берестечківської територіальної громади

Економічний розвиток Берестечківської міської територіальної громади ґрунтується на поєднанні аграрного сектору, малого бізнесу та локальних переробних виробництв. Територія громади має виразний сільськогосподарський профіль, а природні ресурси – зокрема землі, водні об'єкти та лісові масиви – формують основу її економічної активності. Значення громади в регіональній системі господарства посилюється завдяки доступності транспортних шляхів та потенціалу розвитку рекреаційних і туристичних напрямів.

Економічний розвиток громади здебільшого спеціалізується на сільському господарстві, що визначає напрямок розвитку громади. Дана галузь займає важливе місце в структурі економіки, що визначає її бажаний

напрямок розвитку, оскільки громада розташована в сільській місцевості. Також допоміжними факторами є родючий ґрунт, сприятливий клімат для вирощування сільськогосподарських культур та розвитку тваринництва. Завдяки сільському господарстві забезпечується продовольча безпека, створюються нові робочі місця, та відповідно покращується стан економічної стабільності громади.

Від специфіки природно-кліматичних умов, різновиду та якості ґрунту, рівня технологічного оснащення та інфраструктури залежить напрямок розвитку сільського господарства. Важливими аспектами розвитку галузі є ефективне використання ресурсів, створення екологічної стабільності природнього середовища та застосування нових технологій. Завдяки цьому можна підвищити врожайність, зменшити негативні наслідки та підвищити якість вирощеної чи виготовленої продукції. Це створить умови для створення соціального благополуччя громади, створення комфортних умов життя та праці в селах громади.

Сільське господарство громади представлене як великими сільськогосподарськими підприємствами так і фермерськими та підсобними господарствами в переважній кількості. В рослинництві займаються вирощуванням зернових(пшениця, ячмінь), овочів, бобових(горох соя). В тваринництві займаються розведенням великої рогатої худоби(переважно корови), свинарством, що є основним видом діяльності, також розвинене птахівництво. Отриману продукцію використовують для власного споживання, та для продажу на ринку в м. Берестечко або ж в м. Луцьк. Окрім даних господарств в громаді є 6 діючих компаній в сфері сільського господарства. Загальна сума прибутку за 2023 рік, яких становить 252,14 мільйона гривень, що на 21.20% менше за показники попереднього року [12].

Одна з найбільших компаній, на території громади є ТзОВ «Волинь Агро». За даними 2024 року дохід компанії становить 164 543 000 млн. грн, чистий прибуток становив – 17257000 млн. грн. Засновано 23 лютого 2007 року [20].

На даний момент директором є Городов Максим Володимирович. Займається дана компанія вирощуванням зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур, а також після урожайною діяльністю, обробленням насіння для відтворення, оптовою торгівлею зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин, наданням в оренду сільськогосподарських машин та устаткування, вантажного автомобільного транспорту, купівлею та продажем власного нерухомого майна. Також має філію в Бродах, Львівської області. Завдяки даному підприємству, жителі громади мають можливість здавати в оренду надані їм земельні ділянки, або ж повністю продати їх [40].

Дане підприємство позитивно впливає на економічний вплив та добробут мешканців громади. Якщо люди мають у власності паї, але не мають можливості самостійно їх оброблювати або ж не бажаючи, то є можливість здати в оренду чи повністю продати право власності на землю.

Функціонують підприємства з виробництва м'ясних продуктів (ТОВ «ВОЛ І К», дохід за рік – 93700 грн.), хліба та хлібобулочних виробів, виробництво борошняно-кондитерських виробів, тортів та тістечок нетривалого зберігання (ТЗОВ «Берестечківська хлібопекарня» дохід за 2024 рік – 2012000 грн.). Продукція, яка виробляється на даних виробництвах реалізується на ринку, який працює що-суботи, та продуктових магазинах по всій території громади, та іде виробництво в інші регіони країни.

На території Берестечківської територіальної громади здійснюють видобуток глини та піску, які використовуються в цілях для місцевих жителів. Окрім цього є значні запаси мергелю та слюди, які на даний момент не розробляються. Але перед цим необхідно дослідити кількість запасів для визначення рентабельності родовищ. В нерудній промисловості, в громаді, є три діючих компанії. Загальний дохід становить 10,38 млн. грн. ФОП БОЙЦУН ІГОР ЗЕНОВІЙОВИЧ займається різанням, обробленням та оздобленням декоративного каменю [13].

Загалом на території громади працює 874 підприємства, які платять податки до бюджету Берестечківської міської територіальної громади. Серед

них 109 одиниць (12,5 %) – це підприємства та організації, а 765 одиниць (87,5 %) – фізичні особи-підприємці . У адміністративному центрі громади зареєстровано 41 підприємство (установа) – юридичну особу та 295 фізичних осіб – підприємців. На 1 тисячу осіб у Берестечківській міській територіальній громаді припадає 90,0 фізичних осіб-підприємців, тоді як у Волинській області – 39,3 [16].

Соціальна інфраструктура має економічне і соціальне значення для розвитку суспільства (рис. 2.8). Перше полягає в тому, що вона необхідна для відтворення робочої сили, підвищення продуктивності праці людей, зайнятих у виробництві. Соціальна її роль визначається тим, що сфера послуг підвищує рівень життя населення, сприяє всебічному і гармонійному розвитку особистості. Попит на послуги, а отже, і соціальна інфраструктура, постійно змінюється відповідно до реальних можливостей суспільства на даному історичному етапі його розвитку.

Соціальна інфраструктура має значні територіальні відмінності у рівнях обслуговування. Вони визначаються рівнем грошових доходів і життя населення, природними факторами, що зумовлюють певні потреби в опаленні, одязі, послугах тощо, а також системою розселення і транспорту, складом населення і його традиціями. Окрім цього, в адміністративному центрі громади працюють аптеки. Завдяки їм населення забезпечується медприпаратами. Також є магазини в яких продають товари для ремонту та будівництва. Функціонує магазин з технікою для дому – пральні машини, газові, електронні плити тощо.

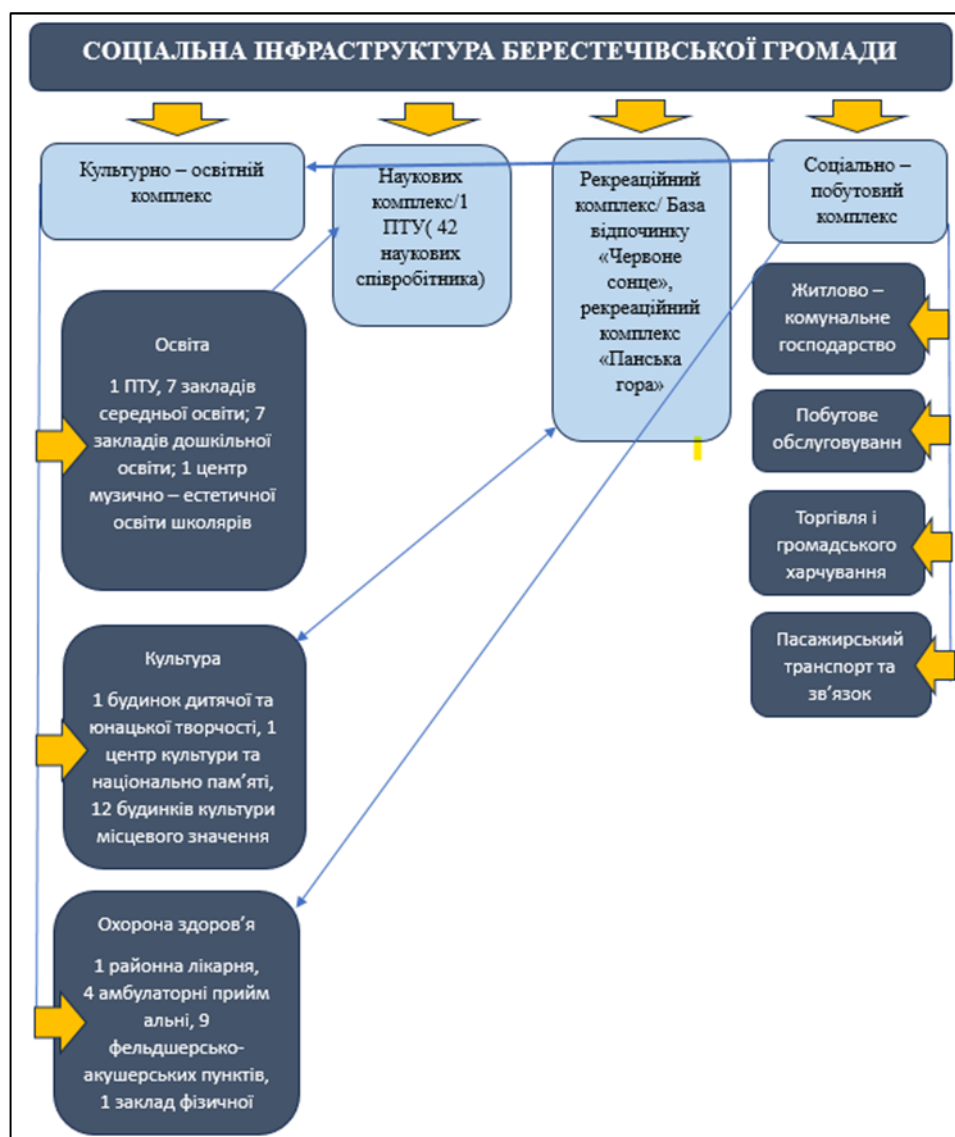

Рис. 2.8. *Схема соціальної інфраструктури Берестечківської територіальної громади (розроблено автором)*

До культурно-освітнього комплексу належить освіта, культура і охорона здоров'я, фізична культура та соціальне забезпечення. Основне завдання його полягає у забезпеченні інтелектуального, духовного і фізичного розвитку людини, зміцненні її здоров'я. Освітні та медичні послуги є важливим елементом соціальної інфраструктури. У громаді функціонують школи, дитячі садки та медичні заклади, що забезпечують базові потреби населення. Зокрема в Берестечку наявне КП «Берестечківська міська лікарня», куди звертаються з більшими потребами, з якими неможливо справитися самотійно в домашніх умовах. Школи функціонують в населених пунктах Лобачівка, Перемиль,

Берестечко. Також діють заклади дошкільної освіти – ЗДО «Малятко» м. Берестечко та ЗДО «Сонечко» с. Перемиль.

Культура охоплює установи, підприємства, організації, що виробляють товари культурного та інформаційного призначення (кінофільми, картини, книги, газети, журнали тощо), зберігають для нащадків пам'ятки культури (пам'ятники, архітектурні ансамблі тощо). Найдоступнішими популяризаторами культурних досягнень є засоби масової інформації: телебачення.

Охорона здоров'я охоплює всю систему лікувальних, лікувально-профілактичних, санаторних, оздоровчих та інших медичних установ. Проблеми культурно-освітнього комплексу пов'язані значною мірою із залишковим принципом фінансування, через що є розгорнута недостатня кількість закладів кожної галузі, низька матеріально-технічна оснащеність, виникають проблеми забезпечення кваліфікованими кадрами. Пріоритетність у фінансуванні, виникнення приватних закладів дасть можливість значно підвищити ефективність роботи галузей, повніше задовольняти потреби населення.

Рекреаційний комплекс задовольняє потреби населення в оздоровленні, відпочинку і змістовному проведенні вільного часу. Складовими частинами соціально-побутового комплексу є житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування, торгівля і громадське харчування, пасажирський транспорт і зв'язок. Проте на даний момент в межах громади мало розвинений і тільки планується розвиток даної частини. Наразі лише наявно бази відпочинку створені.

Житлово-комунальна служба покликана забезпечувати нормальну діяльність усіх систем життєзабезпечення житлових будинків, готелів, невеликих підприємств і установ. До побутового обслуговування належать в основному невеликі підприємства. Вони надають десятки різноманітних виробничих і невиробничих послуг. Серед них ремонт взуття, одягу, побутової

техніки, годинників, радіоелектронних виробів, автомобілів, прання, хімічне чищення, фарбування одягу; виготовлення фотографій, букетів тощо.

Торгівля забезпечує просування товарів з виробничої сфери до споживача шляхом купівлі-продажу. Якщо обмін товарами здійснюється в межах однієї країни, то торгівля називається внутрішньою, а якщо між країнами – зовнішньою. Крім того, торгівля поділяється на гуртову і роздрібну. Підприємства й установи гуртової торгівлі закупають продукцію у виробників, зберігають і сортують товари, а потім пропонують її роздрібній торгівлі, звідки вона надходить до населення. Їдальні, кафе, бари, ресторани, магазини, що продають кулінарні вироби, належать до громадського харчування.

Сфера послуг в Берестечківській територіальній громаді є досить розвиненою. В Берестечку працює перукарня, ательє з ремонту одягу, майстерні, які спеціалізуються на ремонті побутової техніки та електроніки. Проте через малу кількість жителі громади можуть стикатися з обмеженим вибором послугів та якості їх надання.

Транспортна система Берестечківської громади у Волинській області охоплює кілька населених пунктів, таких як місто Берестечко та прилеглі села, включаючи Горішне та Лобачівку (рис. 2.9). Зазвичай транспортні послуги тут зосереджені навколо громадського транспорту, в ролі шкільних автобусів, та приватних перевезень, які використовують основні автомобільні шляхи, що сполучають громаду з іншими частинами Волинської області.

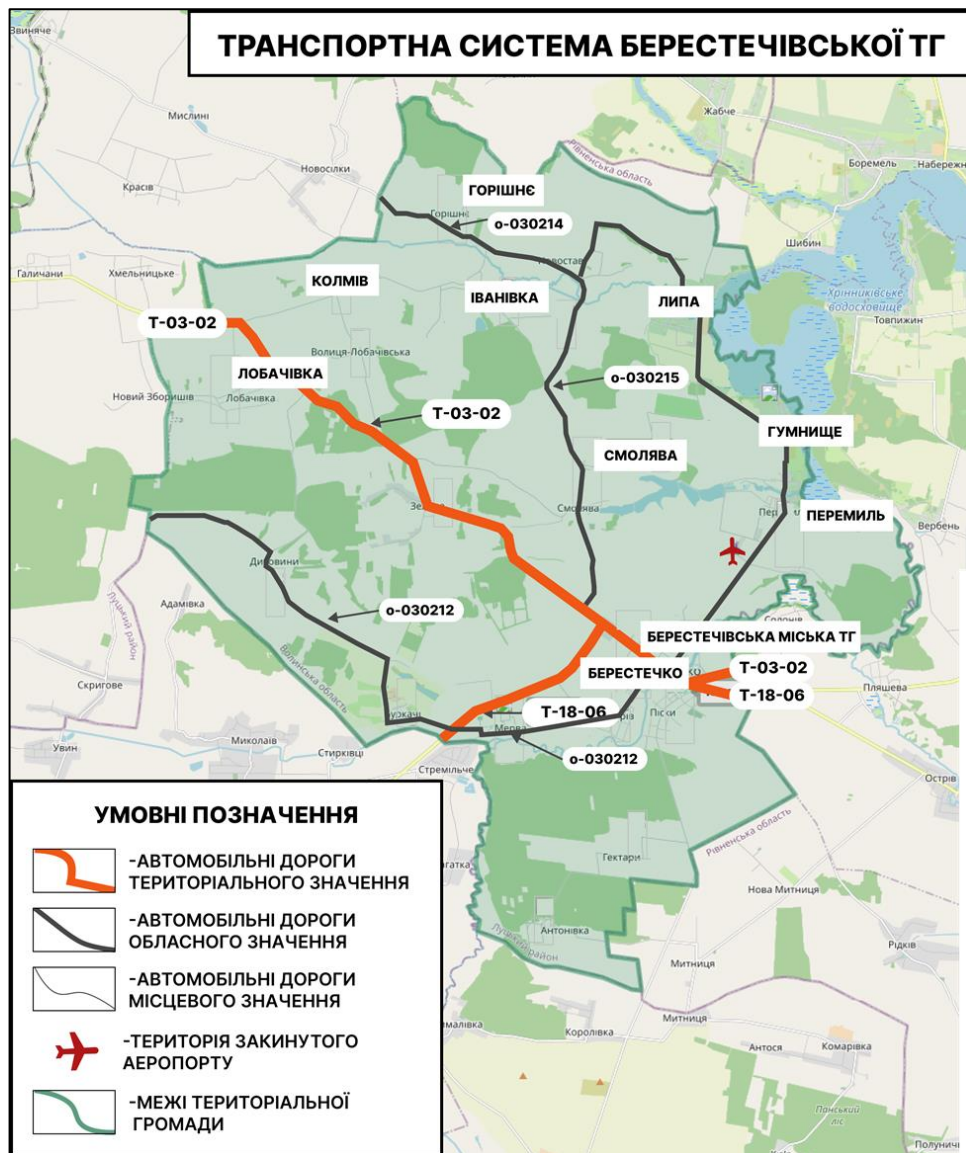

Рис. 2.9. *Схема транспортної системи Берестечківської територіальної громади*

Територією досліджуваного регіону проходять транспортні шляхи територіального, обласного та місцевого значення, зокрема, Т-18-06, Т -03-02, О-030212, О-03014, О-03015 тощо. Варто зазначати, у межах територіальної громади відсутній центральний автовокзал, а всі регулярні перевезення здійснюються за рахунок приватних перевізників.

Основні автобусні маршрути з'єднують Берестечко з містами Луцьк і Горохів, а також між меншими селами, що сприяє доступу жителів до медичних, освітніх, соціальних послуг та ринку праці.

Крім того, громада активно працює над розвитком доріг, що є важливим для покращення доступності населених пунктів. Оновлення дорожньої інфраструктури дозволяє забезпечити більш комфортні умови для пересування як для приватного, так і для громадського транспорту. У рамках місцевого самоврядування проводяться роботи з ремонту та утримання доріг, що сприяє підвищенню безпеки дорожнього руху.

Незважаючи на розвинену торгівлю сфери послуг, громада має низку викликів, серед яких обмежений вибір сервісів, низький рівень цифровізації та недостатнє фінансування розвитку підприємницької діяльності. Відтік населення через низьку купівельну спроможність також є важливим фактором, який впливає на попит на товари та послуги. Для покращення ситуації громада може стимулювати розвиток малого бізнесу, залучати інвесторів, підтримувати місцевих підприємців та розвивати туристичну галузь, яка може стати додатковим джерелом економічного зростання.

РОЗДІЛ 3

РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК БЕРЕСТЕЧКІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

3.1. Комплексна оцінка стратегії розвитку Берестечківської територіальної громади до 2027 року

Стратегія розвитку Берестечківської міської територіальної громади до 2027 року є основоположним документом, який окреслює довгострокові пріоритети, напрями та механізми управління територіальним розвитком. Її структура вибудована на засадах системного підходу, що забезпечує взаємозв'язок між стратегічними намірами, операційними завданнями та конкретними інструментами реалізації (табл. 3.1) [12].

Таблиця 3.1

Структура стратегії розвитку Берестечківської територіальної громади до 2027 року*

Стратегічна ціль	Оперативна ціль	Завдання
Розвиток і реалізація еколого-туристичного потенціалу	1.1 Розвиток водного туризму	- створення умов для розвитку водного туризму - розвиток елементів інфраструктури - створення й облаштування туристичних продуктів
	1.2 Облагородження історичних пам'яток	- збереження, відновлення та облагородження архітектурно-історичних пам'яток громади - популяризація архітектурно-історичних об'єктів
Покращення якості життя населення	2.1 Підтримка захисників та членів їх сімей	- покращення матеріального становища та їх доступності о системи соціальних послуг - покращення психологічного клімату

	2.2 Облаштування спортивної інфраструктури	• покращення умов для спорту • формування вело- та спортивних маршрутів
	2.3 Створення відкритих громадських просторів	• створення відкритих просторів • забезпечення якісних послуг дозвілля
Розвиток агробізнесу (диверсифікація сільського господарства та створення потужностей з переробки сільськогосподарської продукції)	3.1 Інтеграція в міжмуніципальні та міжрегіональні відносини	• покращення умов для проєктів співпраці • збільшення інвестицій за рахунок реалізації проєктів співпраці
	3.2 Перепрофілювання освіти на аграрну та агропереробну специфіку	• перепрофілювання професійної освіти • покращення кадрового забезпечення галузей СГ та переробної промисловості
	3.3 Збільшення та створення переробних виробництв	• збільшення суб'єктів господарювання • нарощення обсягів виробництва
	3.4 Створення сільськогосподарських кооперативів	• створення умов для кооперації • збільшення обсягів реалізації продукції вироблених у межах громади
Розвиток зеленої економіки	4.1 Впровадження системи збору та утилізації органічних відходів	• покращення екологічної ситуації • зменшення викидів забруднювачів
	4.2 Управління водними ресурсами	• очищення водойм та встановлення очисних споруд • створення умов збереження і захисту водних об'єктів

* Складено на основі даних [38]

В документі сформована комплексна модель майбутнього розвитку громади, відображає її реальні потреби, соціально-економічні виклики, природно-ресурсний потенціал та перспективи інтеграції у ширший регіональний простір. Важливим є те, що стратегія відповідає принципам стратегічного планування, затвердженим у державній політиці регіонального розвитку, а також враховує європейські стандарти сталого розвитку територій, у тому числі у сфері місцевого самоврядування [26, 29].

Ключовим елементом внутрішньої структури документа є сформоване стратегічне бачення майбутнього громади. Воно відображає ідею створення сучасного, екологічно відповідального, соціально згуртованого і конкурентоспроможного середовища, де враховано потреби населення, гармонійно поєднані природні й економічні ресурси та забезпечено збалансоване використання територіального потенціалу. Це бачення стало основою для формування чотирьох стратегічних напрямів, кожен з яких доповнюється операційними цілями та конкретизованими завданнями. Така структурна логіка дозволяє побудувати ефективну систему реалізації, що орієнтується на результати та забезпечує узгодженість дій різних суб'єктів – органів влади, бізнесу, громадського сектору й населення.

Перший стратегічний напрям – розвиток і реалізація еколого-туристичного потенціалу – охоплює комплекс дій, спрямованих на формування туристично привабливого простору та використання природних і культурних ресурсів громади. В основі цього напрямку лежить розуміння того, що туристична діяльність може стати одним із ключових драйверів місцевої економіки, стимулюючи зайнятість населення, підтримуючи розвиток малого та середнього підприємництва, сприяючи популяризації історичних та природних об'єктів. У документі закладено важливість створення сучасної інфраструктури, розвитку водного та зеленого туризму, облаштування рекреаційних зон, туристичних маршрутів та промоційних кампаній. Враховано наявність значного природного потенціалу, зокрема річки Стир та її приток, природних ландшафтів, гідрологічних об'єктів, що створюють

сприятливі умови для формування альтернативних видів туризму, зокрема екологічного, етнографічного, спортивного та історико-культурного.

Наступний блок структури – напрям, спрямований на покращення якості життя населення. Він є соціально орієнтованим а відображає реальні потреби мешканців території. Особлива увага в документі приділяється підтримці ветеранів, військовослужбовців і членів їхніх сімей, що є вкрай актуальним в умовах тривалих викликів, пов'язаних із воєнними діями. Водночас стратегія підкреслює важливість інклюзивності, доступності соціальних послуг, модернізації об'єктів соціальної інфраструктури та створення умов для всебічного розвитку громади. Розвиток спортивних об'єктів, відкритих громадських просторів, місць для відпочинку і міжособистісної взаємодії відіграє важливу роль у формуванні здорового способу життя, зміцненні соціального капіталу і підвищенні рівня задоволеності життям у громаді. Таким чином, цей структурний блок забезпечує соціальну стійкість та зміцнює внутрішню згуртованість населення, що є критично важливими умовами стабільного розвитку.

Третій елемент Стратегії – напрям, присвячений розвитку агробізнесу, сільськогосподарського виробництва та агропереробної галузі. З огляду на те, що громада має традиції та ресурси в аграрному секторі, документ визначає необхідність модернізації виробничих потужностей, підвищення технологічного рівня господарств, диверсифікації видів продукції, розширення ринків і поглиблення переробки. Однією з важливих складових є створення умов для формування сільськогосподарських кооперативів, що сприятиме об'єднанню виробників, підвищенню їхньої конкурентоспроможності та здатності виходити на ширші ринки. В стратегії акцентують увагу на інтеграції громади у міжмуніципальні та міжрегіональні проєкти, що дозволить використовувати синергетичний ефект співпраці, залучати інвестиції, брати участь у грантових програмах і розширювати економічні можливості. Значне місце відведене розвитку професійної освіти,

адже саме кадровий потенціал визначає рівень розвитку виробничих процесів, адаптацію до сучасних технологій та інноваційність аграрного сектору.

Четвертим напрямом є розвиток зеленої економіки – даний аспект екологічні підходи у всі сфери життєдіяльності громади. У документі підкреслюється упровадження систем поводження з відходами, зменшення їх обсягів, створення інфраструктури для сортування та компостування органічних залишків. Окремо розглядається проблема водних ресурсів, зокрема необхідність очищення водойм, модернізації водопровідно-каналізаційного господарства, розвитку дренажних систем, запобігання підтопленням та повернення природних водних об'єктів до збалансованого стану. Екологічна безпека виступає основою для успішного розвитку громади у всіх інших напрямках – туризмі, агровиробництві, соціальній сфері, інфраструктурних проєктах. Саме тому екологічна складова інтегрована в кожен розділ стратегії та має наскрізний характер.

Комплексність структури полягає не лише у визначенні стратегічних блоків, але й у внутрішній логіці взаємодії між ними. Туристичний потенціал громади безпосередньо залежить від екологічного стану території та наявності якісної інфраструктури. Соціальна сфера неможлива без економічної стабільності, а розвиток аграрного бізнесу потребує управління водними та земельними ресурсами, а також екологічного контролю. У цьому контексті стратегія виступає не просто набором окремих цілей, а інтегрованою системою довгострокового управління, яка враховує взаємозалежність усіх складових життя громади.

Крім того, структура документа передбачає формування підґрунтя для подальших управлінських рішень. Вона є основою для розроблення планів реалізації, інвестиційних програм, проєктних заявок, бюджетного планування та механізмів моніторингу. Завдяки чіткій логіці побудови та зазначеним очікуваним результатам стратегія дозволяє відслідковувати ефективність виконання цілей, оцінювати вплив конкретних заходів на розвиток громади та коригувати дії відповідно до змін зовнішніх умов.

Загалом Стратегія розвитку Берестечківської міської територіальної громади є не лише нормативним документом, а й дороговказом для тривалого соціально-економічного поступу. Її структура забезпечує послідовність, логічність і системність дій, орієнтованих на формування стійкої, конкурентоспроможної, екологічно відповідальної та економічно активної громади.

SWOT-аналіз стратегії розвитку Берестечківської територіальної громади дає змогу оцінити внутрішній потенціал і зовнішнє середовище функціонування громади, визначити напрямки, у яких доцільно концентрувати ресурси та увагу для досягнення стратегічних цілей (табл. 3.2). Такий підхід дозволяє збалансувати сильні та слабкі сторони розвитку, використовуючи зовнішні можливості і мінімізуючи вплив загроз.

Сильні сторони Берестечківської громади пов'язані передусім із її природно-географічним положенням, ресурсним потенціалом та соціальною структурою. Родючі ґрунти, сприятливий клімат і вигідне розташування у межах Волинської області створюють передумови для розвитку сільського господарства, яке залишається провідною галуззю економіки. Наявність природо-заповідних територій – гідрологічного заказника «Перемильський», парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Берестечківський» і ботанічної пам'ятки природи «Ділянка лісу» формує унікальну природно-рекреаційну базу, що може стати ядром для розвитку екотуризму.

Крім того, громада має соціально згуртоване населення, сформовані традиції взаємодопомоги та активну громадянську позицію, що полегшує реалізацію ініціатив на місцевому рівні. Розвинене сільське господарство з низкою діючих підприємств і фермерських господарств створює стабільний економічний фундамент, а наявність базової соціальної інфраструктури (школи, медичні заклади, соціальні установи) забезпечує мінімальний рівень соціальної стабільності.

SWOT- аналіз Стратегії розвитку Берестечківської територіальної громади*

СИЛЬНІ СТОРОНИ (Strengths)	СЛАБКІ СТОРОНИ (Weaknesses)
- родючі ґрунти, сприятливий клімат, вигідне розташування; - наявність природо-заповідних об'єктів і туристичних ресурсів; - розвинене сільське господарство, агропідприємства; - активна громада, соціальна згуртованість; - потенціал розвитку екотуризму.	- недостатній рівень інфраструктури, зношені комунікації; - мала інвестиційна активність і обмежений бюджет; - відтік молоді, старіння населення; - низький рівень цифровізації управління; - слабкий кадровий потенціал у місцевій владі.
МОЖЛИВОСТІ (Opportunities)	ЗАГРОЗИ (Threats)
- залучення інвестицій і грантових коштів (ДФРР, ЄС); - розвиток зеленого та агротуризму; - використання відновлюваної енергетики; - кооперація з сусідніми громадами; - пілотні проєкти в екотуризмі та агропереробці.	- макроекономічна нестабільність, інфляція; - кліматичні зміни, посухи, ерозія ґрунтів; - відтік трудових ресурсів; - недостатня компетентність управлінців; - безпекові ризики, війна.

* Складено автором

Водночас громада стикається з низкою **слабких сторін**, які стримують економічне зростання. Насамперед це низький рівень розвитку транспортної та інженерної інфраструктури – значна частина доріг перебуває у незадовільному стані, а комунальні мережі потребують капітальної модернізації. Фінансова база громади обмежена, що ускладнює реалізацію

великих інвестиційних проєктів без зовнішньої підтримки. Відтік молоді, старіння населення та дефіцит кваліфікованих фахівців негативно позначаються на трудовому потенціалі. Недостатній рівень цифровізації місцевого самоврядування обмежує можливості комунікації з громадянами, а також уповільнює процес управління проєктами.

Ще однією важливою слабкістю є **кадрова спроможність** органів управління. Це призводить до залежності від зовнішніх експертів, низької швидкості підготовки проєктної документації та пропуску можливостей участі у грантових програмах.

Серед **можливостей** громади виділяються ті, що безпосередньо узгоджуються із її стратегічними пріоритетами. Насамперед це потенціал залучення зовнішніх фінансових ресурсів – грантів Європейського Союзу, Державного фонду регіонального розвитку, обласних програм підтримки територій. Громада може розвивати «зелену економіку» через використання відновлюваних джерел енергії (біогаз, сонячна енергетика), що не лише сприятиме енергетичній незалежності, а й зменшить екологічне навантаження.

Значні можливості відкриває розвиток зеленого, аграрного та культурно-пізнавального туризму, який дозволить диверсифікувати місцеву економіку. Створення умов для кооперації між фермерськими господарствами й переробними підприємствами може стимулювати формування ланцюгів доданої вартості та підвищити прибутковість сільського господарства. Також варто розглядати варіанти міжмуніципальної співпраці – наприклад, із сусідніми громадами Горохівської чи Луцької агломерації у сфері логістики, збуту продукції, організації спільних інвестиційних проєктів.

Серед **загроз** розвитку громади найбільш вагомими є макроекономічна нестабільність і наслідки повномасштабної війни, що призводять до зниження інвестиційної активності та обмежують можливості фінансування. Кліматичні зміни – часті посухи, ерозія ґрунтів, зниження рівня ґрунтових вод – становлять додаткові ризики для сільського господарства, яке є базовою

галуззю громади. Демографічний спад і трудова міграція ведуть до скорочення робочої сили, а отже, до зменшення податкових надходжень.

Серйозною загрозою є також кадровий голод у системі місцевого самоврядування. Без посилення кадрової політики та навчання службовців реалізація складних інфраструктурних чи екологічних проєктів може залишатися на декларативному рівні. Військові ризики та загальна невизначеність також знижують привабливість громади для потенційних інвесторів і туристів.

Розглядаючи **взаємозв'язки між елементами SWOT**, можна відзначити, що сильні сторони громади частково нейтралізують її слабкості. Наприклад, наявність родючих земель і природних ресурсів створює можливості для розвитку агропереробки й туризму, що допоможе компенсувати дефіцит фінансових ресурсів. Активна громада та соціальна згуртованість можуть підтримати реалізацію програм екологічної освіти, партисипативного бюджету й волонтерських ініціатив.

Можливості, які відкриває зовнішнє середовище, здатні суттєво посилити економічний потенціал громади. Наприклад, участь у грантових програмах ЄС може компенсувати недоліки місцевого бюджету, а кооперація з іншими громадами допоможе розширити ринки збуту й залучити інвесторів. Водночас наявність загроз вимагає запровадження системи ризик-менеджменту. Необхідно мати альтернативні сценарії реалізації проєктів та механізми реагування на кризові ситуації, зокрема у сфері енергозабезпечення чи логістики.

3.2. Проєкт розвитку екотуризму Берестечківської територіальної громади

Берестечківська територіальна громада має багато природних ресурсів, які можна використати для економічного розвитку. На даний момент, екологічність, як перспектива розвитку людства, стає все більш популярною, тому, що без взаємодії природи та суспільства, немає шансів до безпечного не

лише процвітання, але й і самого існування людства. Відповідно, даний проєкт буде базуватися на туристичному потенціалі громади у поєднанні з екологічною складовою.

Проєкт спрямований на розвиток екотуризму в Берестечківській територіальній громаді з використанням заповідних територій, зокрема, гідрологічного заказника місцевого значення «Перемільський». Основними завданнями його реалізації є створення мережі туристичних маршрутів, які поєднують пішохідні, велосипедні то водні шляхи.

Даний проєкт має на меті стимулювати економічний розвиток громади через екологічний туризм, не забуваючи про охорону природних територій. Основними завданнями реалізації є:

- розробка та облаштування туристичних маршрутів (пішохідних, велосипедних, водних);
- розробка та організація екскурсійних програм та тематичних заходів;
- створення відповідної туристичної інфраструктури (кемпінги, оглядові майданчики, інформаційні стенди);
- співпраця з місцевими підприємцями та фермерськими господарствами;
- популяризація регіону.

Проєкт зосереджений на природній та культурній частині Берестечківської територіальної громади, зокрема, основним об'єктом є гідрологічний заказник «Перемільський» та історична спадщина регіону. При розробці маршрутів необхідно врахувати особливості рельєфу, погодних умов певного сезону, також створити різні рівні по-складності, щодо інтересів туристів.

Відповідно діятиме три види маршрутів – пішо-, вело-, та водний. Пішохідний маршрут буде пролягати вздовж заказника, тобто, річки Стир, біля адміністративного центру громади (рис. 3.1). Для цього, передбачається наявність екостежки з інформаційними стендами про місцеву екосистему, флору та фауну зокрема, додатковими локаціями виступають оглядові

майданчики та місця для відпочинку, окремі зони для спостереження за птахами. Даний маршрут діятиме для короткої ознайомчої екскурсії територіальної громади.

Рис. 3.1. Пішохідний маршрут (розроблено автором)

Велосипедний маршрут пролягатиме через населені пункти, які безпосередньо знаходяться біля заказника – це села Новостав, Липа, Гумнище, Перемиль і далі в місто Берестечко (рис. 3.2). Його протяжність становитиме 16,7 км, що приблизно триватиме в середньому 1 год. 10 хв. Для створення комфортних умов передбачатимуть пункти техобслуговування, місць відпочинку та прокату велосипедів. Місця відпочинку будуть поєднуватися в різних видах маршрутів. Також, не можна виключати варіант розширення веломаршруту за межі населених пунктів, біля яких розташований гідрологічний заказник, що дасть змогу залучити більшу кількість велотуристів.

Рис. 3.2. Велосипедний маршрут (розроблено автором)

Водний маршрут буде виходити за межі громади і буде пролягати до відпочинкового комплексу в с. Хрінники. Початок маршруту планується з села Мерва, відповідно м. Берестечко буде проміжним пунктом, що дозволить витратити більше часу на ознайомлення з цікавою для туриста інформацією (рис. 3.3). Довжина шляху становитиме близько 50 км. Через велику протяжність даний водний маршрут розглядається у вигляді кількадечної мандрівки, яка враховуватиме фізичну підготовку туристів.

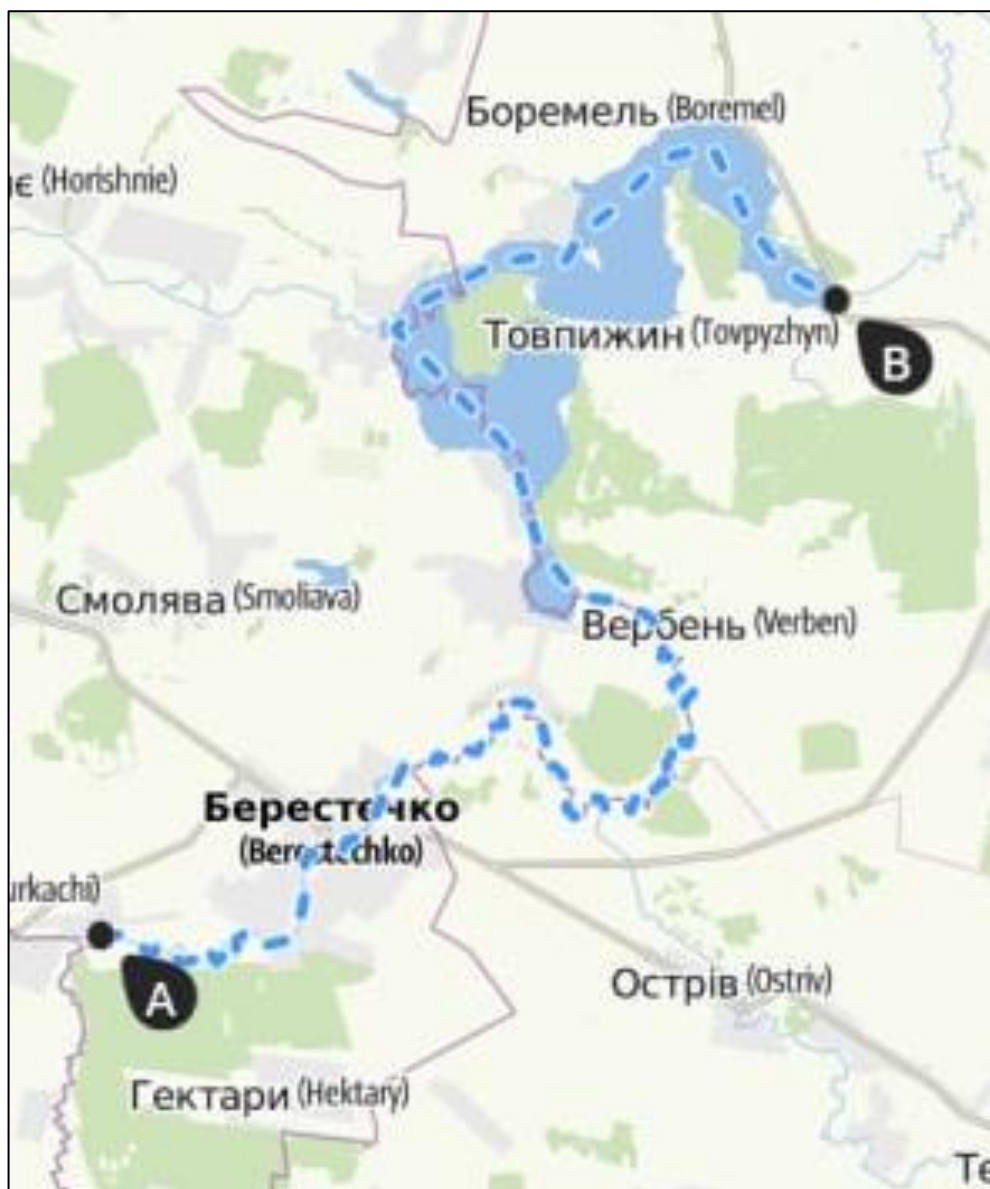

Рис. 3.3. Водний маршрут проєкту (розроблено автором)

Окремо, варто створити історичний маршрут територіальною громадою, який буде побудований на основі контрольних точок: Мурований стовп на могилі власника міста Пронського 17-го ст., Каплиця Святої Теклі 17-го ст., Костел Святої Трійці 17-го ст., Собор Святої Трійці 20-го ст., який передбачатиме більш спокійний та культурний відпочинок. Дані об'єкти розташовані в місті Берестечку. Також недалеко від громади в селі Пляшева знаходиться Національний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви», що можна включити в перелік місць відвідувань в історико-культурному маршруті [1, 6].

Однією із важливих складових буде створення інфраструктури для водного (основного) маршруту (рис 3.4). Екотуристичний водний маршрут формує цілісну просторову структуру, у межах якої, кожен населений пункт виконує окреме функціональне призначення.

Рис. 3.4. Інфраструктура водного маршруту [38]

Маршрут починається у селі Мерва, що виступає вихідною територіальною точкою та базовим логістичним центром для туристів. Тут розташована туристична база, розміщується інформаційна інфраструктура,

відбувається організація груп та видача спорядження, що забезпечує початкову орієнтацію щодо маршруту.

До наступного населеного пункту села Піски, зосереджені малі рекреаційні ділянки пункти відпочинку. Вони забезпечують зручні умови для проміжних зупинок перед містом. Наступною ключовою точкою є самий адміністративний центр Берестечко, яке формує центральний сервісний осередок маршруту. Тут встановлюються оглядові майданчики, інформаційні зони, пансіонат-профілакторій та кемпінг поблизу прибережної частини. Місто виконує функцію урбаністичного вузла, що поєднує природні та історико-культурні компоненти маршруту.

Далі маршрут проходить через села Солонів та Пляшеву, біля яких розташовані зони відпочинку. У даних населених пунктах облаштовуються пункти відпочинку, орієнтовані на зупинки водних, велосипедних та пішохідних груп. Вони не передбачають розміщення туристів на тривалий час, але забезпечують необхідні умови для паузи, огляду ландшафту та короткого перепочинку.

Наступним проміжним пунктом виступає село Перемиль, поблизу якого розташовані кемпінги. Територія вирізняється наближеністю до прибережних лісів та природних водних об'єктів, що дає можливість організувати зони для встановлення наметів, облаштування вогнищ і здійснення тривалих зупинок. Перемиль стає ключовим елементом просторової структури маршруту, де туристи можуть зупинитися на ніч або відпочити у природному середовищі.

Туристичні притулки – стаціонарні, дерев'яні будівлі для ночівлі туристів розташовані після с. Перемиль, в місцях, де маршрут переходить у ділянки більш наближені до природних масивів Шибина та Боремля. Притулки формують безпечні зони тимчасового розміщення в межах найбільш віддалених природних територій і забезпечують можливість багатоденного проходження маршруту.

Фінальною точкою виступають Хрінники, на території, яких розташована ще одна туристична база, де передбачено облаштування

простору для проведення масових заходів, майстер-класів, локальних ярмарків та екологічних подій. Хрінники замикають маршрут, створюючи умови для завершення подорожі, відпочинку та участі у культурно-рекреаційних активностях.

Також, варто звернути увагу, що проєкт водного маршруту по Стиру реалізовується разом з сусідніми громадами, що дає більші шанси до успішної реалізації проєкту.

Особлива увага повинна бути приділена навколишньому середовищу. Відповідно, необхідно встановити контейнери для сортування сміття, а також забезпечити доступ до інформації в кожному кемпінгу, пункті відпочинку, туристичному притулку та туристичній базі, щоб покращити результат.

Діджиталізація є важливим аспектом розвитку екотуризму в громаді. Планується створення веб-сайту, на якому будуть функції бронювання турів, міститиме інтерактивну карту та опис маршрутів. Департамент кадрів також важливий – співпраця з мешканцями, які можуть підключити діяльність на польових поїздках, маршрути та туристичні послуги. Впровадження даного підходу не тільки покращує привабливість громади, але й надає нові можливості для його економічного розвитку.

Як обґрунтування важливості проєкту можна сказати, що розвиток екотуризму у Берестечківській територіальній громаді є одним з пріоритетних напрямків розвитку регіону. Даний проєкт матиме позитивний вплив на економічний, соціальний та екологічний аспекти. Громада, завдяки географічному положенню, орієнтована на сільське господарство, створення туристичних маршрутів і супутньої інфраструктури сприятиме диверсифікації місцевої економіки, залученню інвестицій та підвищенню рівня доходів населення.

Окрім цього, проєкт матиме важливий соціальний вплив. Він стимулюватиме розвиток малого бізнесу, зокрема у сфері гостинності, ремесл та місцевих екологічних продуктів. Туристичний потік сприятиме популяризації історико-культурної спадщини громади, збереженню традицій

та розвитку етнографічних заходів. Це також відкриє можливості для освітніх програм, волонтерських ініціатив та екологічного виховання молоді.

З екологічної точки зору, розвиток екотуризму сприятиме збереженню природних ресурсів, зокрема унікальної екосистеми гідрологічного заказника Перемиський. Контрольований туристичний потік дозволить підтримувати баланс між використанням природних територій та їх охороною. Впровадження екоорієнтованих практик, таких як марковані маршрути, інформаційні стенди та ековолонтерство, допоможе мінімізувати негативний вплив на довкілля. Таким чином, проєкт є реалістичним і перспективним способом розвитку громади, поєднуючи економічні можливості, соціальний прогрес і збереження природної спадщини.

Проєкт розвитку екотуризму в Берестечківській територіальній громаді потребує фінансування з різних джерел тому, що для реалізації необхідно створити певні умови в інфраструктурі, створення маркетингової кампанії, умов відпочинку та освітньо-культурної складової. Для ефективного впровадження в практику необхідно пробувати знайти фінансування з різних джерел. Обов'язково мають бути видатки з бюджету громади, здійснювати пошуки грантових програм та приватних інвестицій.

Основним джерелом фінансування може стати місцевий бюджет Берестечківської територіальної громади, зокрема, кошти, що виділені туристичний розвиток громади, програм по екології та можливо в межах підтримки малого бізнесу. Окрім цього, є можливість подання ініціативи до обласних органів влади на закриття частини витрат в межах підтримок сільських територій та екології [12]. Важливою складовою фінансування проєкту можуть стати грантові програми. Варто розглядати, як українські, так і європейські джерела. Європейські гранти можуть надаватися від Європейського Союзу в межах програм транскордонного співробітництва, з українських варіантів це – Український культурний фонд, Державний фонд регіонального розвитку тощо. Ці кошти варто використати для облаштування

туристичних маршрутів, закупівлі необхідного інвентарю (каяки, велосипеди інше спорядження), створення інформаційної складової тощо.

Додатковим джерелом фінансування може стати краудфандинг. Краудфандинг – це взаємодія людей, які за власною волею об’єднують кошти чи інші ресурси, здебільшого дистанційно через інтернет, для підтримки інших людей. Запуск кампанії на платформах, таких як «Спільнокошт» або міжнародних сервісах Kickstarter та GoFundMe, дозволить залучити фінансову підтримку від людей, які зацікавлені в розвитку екотуризму та збереженні природних територій [28].

Окрім, зовнішнього фінансування, проєкт буде мати власні джерела доходу. Це будуть кошти від екскурсій, оренди необхідного спорядження, продажу сувенірної продукції. Отримані кошти можна використовувати для подальшої підтримки та розширення туристичної інфраструктури, забезпечення догляду за маршрутами, екопросвітницьких заходів та розвитку громади.

Застосування різних джерел фінансування забезпечить стабільний розвиток проєкту, зменшить залежність від одного виду джерела фінансування, що не дасть можливості впливу на проєкт окремих людей та створить стабільний розвиток екотуризму Берестечківської територіальної громади.

Для того щоб зрозуміти усі переваги і недоліки проєкту необхідно провести комплексний SWOT-аналіз (табл. 3.3).

Основними сильними сторонами є наявність гідрологічного заказника «Перемильський», багата історико-культурна спадщина, традиційні народні промисли та можливість створення нових робочих місць через розвиток екотуризму. Важливою перевагою є екологічна спрямованість проєкту, що відповідає сучасним трендам сталого розвитку. Водночас реалізація проєкту стикається з певними слабкими сторонами, зокрема слабкою туристичною інфраструктурою, поганою логістичною доступністю, сезонною залежністю та недостатнім рівнем популяризації громади серед потенційних туристів. Крім

того, на початкових етапах реалізації важливим викликом стане залучення фінансування для розбудови маршрутів, облаштування туристичних об'єктів і маркетингового просування.

Таблиця 3.3

SWOT-аналіз проєкту екотуризму

Сильні сторони	Слабкі сторони
- наявність гідрологічного заказника місцевого значення «Перемильський»; - значна кількість історико-культурної спадщини (Мурований стовп на могилі власника міста Пронського 17-го ст., Каплиця Святої Теклі 17-го ст., Костел Святої Трійці 17-го ст., Собор Святої Трійці 20-го ст); - поширення в регіоні різноманітних народних промислів; - економічна вигода для громади; - екологічна привабливість проєкту.	- слабе логістичне сполучення; - сезона залежність проєкту на перших стадіях реалізації; - нестача фінансування; - низький півень популяризації проєкту.
Можливості	Загрози
- залучення зацікавлених інвесторів; - відновлення пам'яток історико-культурної спадщини, з метою залучення більшої кількості туристів; - проведення еко- та етно-фестивалів; - відкриття етно-туристичних маршрутів на основі наявних етнічних особливостей; - розвиток інфраструктури, зокрема туристичної; - розвиток екологічного землеробства, як засобу підтримки екотуризму та забезпечення потреб туристів.	- зниження екологічної стабільності громади, за умови перенасичення туристичних потоків; - висока залежність проєкту від наявності туристичного попиту; - низький рівень популяризації; - можливе зниження фінансування та інвестицій.

* Складено автором

Попри наявні недоліки, у проєкті є значні можливості, зокрема залучення інвесторів, відновлення історико-культурних пам'яток, проведення

екологічних і етнофестивалів, а також розвиток місцевого бізнесу. Додатковим чинником успішності може стати розвиток екологічного землеробства, що забезпечить туристів місцевими органічними продуктами. Проте, існують і загрози, які можуть вплинути на довгострокову ефективність проєкту. До них належить: можливе перенасичення туристичних потоків, що може призвести до екологічних проблем; залежність від туристичного попиту; ризик зниження фінансування через економічні чинники.

Враховуючи проаналізований SWOT-аналіз проєкту розвитку екотуризму на основі водного маршруту можна зробити висновок, що насамперед для успішної реалізації даного проєкту необхідно виконати ряд завдань, серед яких: перш

- покращити логістичну інфраструктуру – сюди відносять ремонт доріг та організація транспортного сполучення;

- розробити стратегію популяризації, мається на увазі створення вебсайту, співпраця з туристичними агенціями, активне використання соціальних мереж;

- залучати додаткове фінансування, наприклад гранти, держпрограми, а також приватні інвестиції фізичних осіб;

- розвивати інфраструктуру необхідну для розвитку туризму в громаді (створення маршрутів, пунктів відпочинку, кемпінгів, туристичних баз, інформаційних стендів щодо природи та культури краю);

- створювати нові шляхи розвитку туризму, сюди можна віднести зимові тури, певні культурні події тощо.

Завдяки комплексному підходу та активній роботі з подолання слабких сторін, проєкт екотуризму в Берестечківській територіальній громаді має усі шанси стати успішним і стійким джерелом розвитку місцевої економіки, культури та природоохоронної діяльності.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження Берестечківської територіальної громади дозволило комплексно оцінити її соціально-економічний потенціал, природні ресурси та можливості для сталого розвитку.

1. Аналіз теоретичних підходів до вивчення територіальних громад підтвердив, що громада є основним соціально-економічним суб'єктом, де реалізуються ключові управлінські рішення, щодо організації життєдіяльності населення, раціонального використання ресурсів та розвитку місцевої економіки.

2. Дослідження природних умов Берестечківської громади свідчить про наявність сприятливого клімату та географічного розташування, що сприяє розвитку сільського господарства, рекреаційної діяльності та туризму.

3. Економічна структура Берестечківської громади представлена різними секторами, включаючи сільське господарство, харчову, легку та машинобудівну промисловість. Переважну частину економічної діяльності складають малі та середні підприємства, що забезпечують зайнятість населення та стабільний прибуток.

4. Перспективні напрями соціально-економічного та просторового розвитку громади представлені: розвитком інфраструктури; підтримкою малого та середнього бізнесу; розвитком екотуризму; збереженням та раціональним використанням природних ресурсів; підвищенням рівня екологічної свідомості населення.

5. Розроблений проєкт екотуристичного розвитку громади передбачає комплексну організацію туристичних маршрутів різної складності, створення інформаційних та рекреаційних зон, освітніх та екологічних програм для відвідувачів, а також активне залучення місцевих підприємців у туристичну діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ігнатенко І. В. Просторове планування як інструмент управління територіальним розвитком громади: правові аспекти. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 130–135.
2. Кравченко В. В. *Місьцеве самоврядування в Україні: теорія і практика*. Київ : Ін Юре, 2018. 280 с.
3. Романюк С. А. Регіональний розвиток і децентралізація: теоретичні і практичні аспекти. *Регіональна економіка*. 2016. № 3 (81). С. 10–18.
4. Сторонянська І. З., Залуцький І. Р. Інституційно-правові засади регулювання просторового розвитку в Україні. *Економіка України*. 2022. № 12. С. 34–50.
5. Кравченко В. В. Органи місцевого самоврядування: теоретичні підходи до визначення поняття. *Правничий вісник Університету / В. В. Кравченко*. 2011. Вип. 10. С. 4–10.
6. Територіально-просторове планування: базові засади теорії, методології, практики : монографія / за заг. ред. А. М. Третяка. Біла Церква : ТОВ «Білоцерківдрук», 2021. 142 с.
7. Маруняк Є. О. Територіальне (просторове) планування: зміст, еволюція та основні сучасні напрями. *Український географічний журнал*. 2014. № 2. С. 22–31.
8. Мельнійчук М., Нетробчук І., Карпюк З. та ін. Берестечківська ТГ Волинської області: сучасні тенденції розвитку природного рекреаційного потенціалу. *Věda a perspektivy*. Praha, České republika. 2023. № 11 (30). С. 317–331.
9. Потапова А., Семенюк Р. Розвиток екотуризму як напрям регіонального розвитку Берестечківської територіальної громади. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів : матеріали XI Міжнар. наук.-практ.*

інтернет-конф. (Луцьк, 7–8 листопада 2025 р.) / за ред. Ю. М. Барського, В. Й. Лажніка. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2025. С. 172–175.

10. Семенюк Р., Потапова А. Природно-ресурсний потенціал як один із ключових факторів розвитку Берестечківської територіальної громади. *Природно-географічні чинники та ресурси розвитку : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (Луцьк, 8–9 листопада 2024 р.). С. 177–179.

11. Слащук А., Карпюк З., Качаровський Р., Семенюк Р. Можливості рекреаційного потенціалу історико-культурної спадщини (на прикладі Берестечківської ТГ Волинської області). *Рекреаційно-туристські ресурси та чинники розвитку туризму в регіонах : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (Луцьк, 8–9 листопада 2024 р.). С. 212–214.

12. Берестечківська міська рада. URL: <https://berestechkivska-gromada.gov.ua/istorichna-dovidka-12-08-38-29-01-2018/>.

13. Берестечківська територіальна громада. URL: <https://youcontrol.market/hromada/UA07080010000062933>.

14. Болото під охороною: як заплава річки Стир потрапила у Смарагдову мережу Європи. URL: <https://gorohiv.rayon.in.ua/topics/387370-boloto-pid-ohoronoiu-iak-zaplava-richki-stir-potrapila-u-smaragdovu-merezhu-evropi/amp>.

15. Ботанічна пам'ятка природи «Ділянки лісу». URL: <http://eco.voladm.gov.ua/category/botanichna-pamyatka-prirodi-dilyanka-lisu/>.

16. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

17. Верховна Рада України. Закон України «Про засади державної регіональної політики». 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.

18. Від кедра – до бархату амурського. URL: <https://www.golos.com.ua/article/304655>.

19. Геренчук К. І. Природа Волинської області. Тектонічна будова Волинської області. Геологічна будова Волині. URL: https://geoknigi.com/book_view.php?id=1224.

20. Державна служба статистики України. Індикатори цілей сталого розвитку. 2024. URL: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/>.
21. Децентралізація влади. URL: <http://decentralization.gov.ua/region/item> (дата звернення: 12.08.2023).
22. Екологічний паспорт Горохівського району Волинської області. URL: <https://voladm.gov.ua/article/ekologichniy-pasport-gorohivskogo-rayonu/> (дата звернення: 22.07.2023).
23. Європейська хартія місцевого самоврядування. Ратифікована Законом України № 452/97-ВР від 15.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
24. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
25. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97>.
26. Кабінет Міністрів України. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021—2027 роки : постанова від 05.08.2020 № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF>.
27. Клімат і рельєф Волинської області. URL: <https://ukrssr.com.ua/volinska/klimat-i-relyef-volinskoyi>.
28. Краудфандинг: стратегії залучення коштів та перспективи краудфандингу. URL: <https://welfare.green/kraudfanding-strategii-zaluchennya-koshtiv-ta-perspektivi-kraudfandingu/>.
29. Міністерство розвитку громад та територій України. Методичні рекомендації щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, моніторингу та оцінювання стратегій розвитку територіальних громад : наказ № 265 від 21.12.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0265914-22#Text>.

30. Місто на Волині очистить канали за понад 4 мільйони. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/misto-na-volyni-ochystyt-kanaly-za-ponad-chotyry-milyony/>.
31. Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Берестечківський». URL: <http://eco.voladm.gov.ua/category/park-pamyatka-sadovo-parkovogo-mistectva-berestechkivskiy>.
32. Перемильський заказник. URL: <https://gorohiv.rayon.in.ua/topics/387370-boloto-pid-ohoronoiu-iak-zaplava-richki-stir-potrapila-u-smaragdovu-merezh-u-evropi>
33. Природні ресурси. Волинська ОДА. URL: <https://voladm.gov.ua/article/prirodni-resursi/>.
34. Природно-заповідний фонд Волинської області. URL: <http://eco.voladm.gov.ua/category/all/locality=9>.
35. Проект рішення ради № 30-/2023 «Про погодження Положення про гідрологічний заказник місцевого значення Перемильський Луцького району Волинської області». URL: <https://berestechkivska-gromada.gov.ua/docs/1528805/>.
36. Регіональний офіс водних ресурсів у Волинській області. URL: <https://vodres.gov.ua/>.
37. Рибництво Волині. URL: <https://agrovolyn.gov.ua/news/ribnictvo-volini-foto>.
38. Стратегія розвитку Берестечківської міської територіальної громади до 2027 року. URL: <https://berestechkivska-gromada.gov.ua/strategiya-rozvitku-gromadi-11-43-10-27-06-2025/>.
39. Тваринний світ Волинської області. Фауністичний склад тваринного світу. URL: https://geoknigi.com/book_view.php?id=1256.
40. ТОВ «ВОЛИНЬ АГРО». URL: <https://opendatabot.ua/c/34244835>.
41. Управління екології та природних ресурсів Волинської ОДА. URL: <https://voladm.gov.ua/category/upravlinnya-ekologiyi-ta-prirodnih-resursiv/1/>.